

«DEMOKRASİNİN TOPLUM İÇİNDEKİ DEĞİŞİMİ»

5 - 10 Mayıs 1962 Hür Berlin Üniversitesi'ndeki Sempozyum

Doç. Dr. Nermin ABADAN

Demokrasi insanlığın toplum hayatında 2500 yıllık bir geçmişe sahiptir. Atina'daki Perikles demokrasısından bugüne kadar fasılalı bir gelişme halinde zamana, mekâna, memlekete göre fikrî, sosyal ekonomik sebeplere dayanan değişiklikler göstermiştir. Günümüzde modern demokrasi halk kütlelerinin uyanıklığı sebebiyle hemen bütün rejimlerin benimseme iddiasında buldukları bir devlet ve idare şekli haline gelmiştir. Fakat batı ve doğu demokrasilerin arasındaki uçurumlu ayrılıklar ortasında çeşitli nüanslara dayanan ve gittikçe genişleyen farklılıklarla beliren demokrasi tipleri ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bu farklılıklara demokratik memleketlerdeki iktisadî hayat şartları, özellikle gelişme halinde bulunan ülkelerin sosyal bünyelerinin büyük etkileri olmaktadır. Daha önemlisi modern anlamda gerçek demokrasinin prototipi sayılan bellibaşlı memleketlerde - Birleşik Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya, İsviçre - prensiplerde tam bir beraberlik olduğu halde tarihî gelişimin yarattığı özellikler vardır.

Bu sebeple Hür Berlin Üniversitesi'ne bağlı Otto-Suhr Enstitüsünde - yeni binanın küşadı sebebiyle - milletlerarası şöhrete sahip çeşitli memleketlere mensup siyasî bilimcilerin iştiraki ile geçen yıl tertiplenmiş olan «Demokrasinin toplum içindeki değişimi» konulu sempozyumun çeşitli milletlerarası bilginler tarafından verilen tebliğleri özetlemeği ve bunlara dayanarak batı demokrasisinin karakteristik özelliklerini küçük bir sentez halinde belirtmeği faydalı bulduk.

**«Demokrasinin Amentüsü — Modern Devletin Özü, Yapısı
Ve Stratejisi»**

Tebliğî veren: **Prof. Dr. Sigmund NEUMANN** (1)

Demokrasinin tarihi sanıldığından çok daha güçtür. Bütün sosyal kavramlar zaman ve mekân şartlarına bağlıdır. Oysa ki, devrimizde, Amerikalıların deyimi ile, bir «zaman boşluğu» (time-lag) dan ızdırab duyuyoruz. Bu sebeple siyasî teorilerimiz sosyal gelişmeleri tam mânası ile takip edememiştir. Gerçek anayasalar ancak çok nadir hallerde yazılı anayasalarla uyuşmaktadır. Nitekim vaktile Weimar anayasasını kaleme alan kanun koyucuları lüzumundan fazla faraziyelere (varsayımlara) bağlı kalmışlardı. Birçok bakımlardan hepimiz siyasî olaylarla ilgili olarak hâlâ ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına ait romantik tasavvurlar ortasında yaşamaktayız.

Bu konu ile ilgili güçlüklerden biri de siyasî ilimlerin şimdiye kadar dinamik vetirelerden çok statik, yani donmuş müesseseleri incelemiş olmasıdır. Bugün başta Birleşik Amerika olmak üzere bütün ülkelerde çok önemli değişiklikler cereyan etmektedir. Siyasî ilimler bu oluşları dikkatle izlemelidir. Bir atasözünün dediği gibi «ancak yerde yatan, karyoladan

(1) Prof. Dr. Sigmund NEUMANN (1904-1962) Leipzig'de doğmuş, Heidelberg, Grenoble ve Leipzig üniversitelerinde tahsil etmiş, 1928 de Berlin Siyasî İlimler Yüksek Okulunda doçent olmuş, 1933 de Hitler rejiminden kaçarak London School of Economics'e geçmiş, orada Royal Institut for International Affairs'te çalışmıştır. 1934 den sonra ölümüne kadar Birleşik Amerika'da Middletown, Connecticut'da bulunan ünlü Wesleyan üniversitesinde Siyasal İlimler ve İleri Araştırmalar merkezinin müdürlüğünü yapmış, Yale, Harvard, Columbia ve München Üniversitelerinde misafir profesör olarak bulunmuştur. En önemli eserleri arasında «Daimî İhtilâl» (1942), «Modern Dünyada Diktatörlük» (1939), «Avrupa'nın Siyasî Sistemleri» (1953), «Modern Siyasî Partiler» (1956), yer almaktadır.

Prof. Neumann yukarda özetlemiş olduğumuz tebliği 7 Mayıs 1962 tarihinde Hür Berlin Üniversitesinde yapmış; kendisine bu vesile ile siyasî ilimler alanında yapmış olduğu geniş hizmetler dolayısıyla Felsefe Fakültesinin fahri doktora pâyesi verilmişti. Neumann çok ızdırab verici bir hastalığı takiben Amerika'da aynı yıl 22 Ekim 1962 günü ölmüştür.

düşmez!». Siyasî ilimler sadece görünüşte göz alıcı şemalarla uğraşmayıp siyasî düzenle ilgili ferdî, millî ve milletlerarası bütün meseleleri inceleme alanına almalıdır.

Siyaset alanının ufuklarında beliren diktacı totaliter kudretlerin hücumuna karşı koyabilmek için siyasî kuvvetlerin tümünü esaslı bir şekilde tahlil etmek gerekir. Ancak bu takdirde devletin yapısı, toplumun değişimine ayak uyudurabilecektir. Böyle bir inceleme içinde yaşadığımız devirde çeşitli neviden ihtilâlleri idrak ettiğimiz cihetle, iki misli önem taşımaktadır. Gerçekten ünlü Alman filozofu Jacob Burckhardt'ın dediği gibi iki ihtilâl karşılaştığı zaman, kuvvetli olan, zayıfı yenmektedir. Bugün demokrasi, bir yandan tehlikeli olabilecek bir *milliyetçilik* (örneği Asya-Afrika), öte yandan ferdin hak ve hürriyetini feda eden *komünizmle* karşı karşıya bulunmaktadır. Bu sebeple demokrasinin etkili bir mukavemette bulunabilmesi için aslında bir doktrin yerine bir hayat tarzı, bir yaşayış olan demokrasinin ne olduğunu tayinde fayda vardır.

Modern demokrasinin «amentüsü» (dekatalogu) tâviz götürmez ve vazgeçilmez şu kuralları kapsamaktadır:

I — DEVLET KUDRETİNİN KAYNAĞI HALKTIR.

Buna göre her türlü siyasî kararların meşruluğunun en son karar mercii millet olmalıdır. Millet adına egemenliği taşıyan yasama (teşrii) kuvvet ile ona karşı sorumlu bulunan yürütme (icra) kuvveti ve devlet bürokrasisi kayda değer bir değişim açığa vurmaktadırlar. Kanun koyan organla, kanunları uygulayan yürütme kuvveti ve bürokrasi arasında önemli bir kuvvet kayması cereyan etmiştir. Nitekim meselâ eski Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson «Kongre hükûmeti» adlı eserinde Birleşik Amerika Devletlerinde zayıf cumhurbaşkanları devrinde aslında icra kuvveti başkanına ait bütün yetkilerin Kongreye kaydığını göstermiştir. (1). Yirminci yüzyılda ise harp ve olağanüstü hallerin sürekliliği sebebiyle kanun hazırlama ve geçirme yetkisi gerçek halde gitgide icraya ve onun yardımcısı olan devlet bürokrasisine geçmiştir. Başka bir deyimle *siyasî kuvvetlerin dağılışı seyyal ve dinamiktir.*

II — DEMOKRASİDE ÇEŞİTLİ ŞIKLAR ARASINDAKİ SEÇİM, SERBEST TERCİH ESASINA DAYANMAKTADIR:

Demokrasi sistemi aslında her meselede en az iki çözüm şeklinin varolduğu esasına dayanmaktadır. Bu usul, sayesinde zaman zaman değişik bir hal tarzı sağlanmış olmakla kalınmıyor, aynı zamanda ana muhalefet de vasıtalı olarak icra kuvvetine kendine düşen ölçüde bir yardım yapma imkânı sağlanıyor. Bu arada üçüncü ve dördüncü partiler de yeni fikirler getirmektedirler. Hiç şüphe yoktur ki, yapıcı bir demokratik düzende en önemli ödevlerden biri muhalefetin mümkün olanın sanatıdır. Bu anlayış çerçevesinde tâviz, yani aslında aykırı görünen iki görüş arasında uzlaştırıcı bir çözüm yolu bulma, demokratik bir fazilettir.

III — DEMOKRASİ KUVVETLİ BİR LİDERLİĞE DAYANIR.

Yukarda da belirtildiği üzere birçok demokratik memleketler bugün de 19 cu yüzyıldan kalma siyasî kavramlara bağlı kalmışlardır. Ünlü İspanyol filozofu Ortega Y. Gasset «Kütlelerin isyanı» adlı eserinde katıksız bir seçkinler teorisini savunmakta ve birer figüran olarak vasıflandırdığı kütle adamını hakir görmektedir. Göçmüş bir aristokratik düzenin hasreti ile kaleme alınmış olan bu fikirleri benimsemeğe imkân yoktur. Bugün hemen hemen bütün ülkeler bir kütle çağının ortasında yaşamaktadırlar. Bu kütlelerin bilgili ellerde sevki idaresi ise demokrasinin temel unsurlarından biridir. Demokratik yollarla liderliğe gelmiş olan bir politikacı ile iktidarda kaldığı müddetçe kendisine verilen yetkilerin kullanılmasını başarmalıdır. Demagojiye saplanan önderler, diktatörler, ancak devlet ve siyasî partiler iflâs ettikleri zaman siyaset alanında iş başına geçirilen birer yedek «ersatz» unsurudurlar.

IV — DEMOKRASİ BELİRLİ BİR HUKUK DÜZENİNE DAYANIR.

Demokratik düzenin ana şartlarından biri ferde kanun önünde sağlanan eşitlik ile birlikte hukuk devleti ilkesi altında toplıyabileceğimiz vatandaşın ferdî ve siyasî hürriyetlerinin anayasaca teminat altına alınması, kamu hayatının her alanında en geniş anlamda ahlâkî ve hukukî prensiplerin hâkimiyetidir.

V — DEMOKRASİ SİYASİ PARTİLER REJİMİNİ ŞART KOŞAR.

Siyasî partiler demokratik düzenin sinir sistemi yerine geçerler. Siya-

sî partilerin esas görevi sadece iktidarın devrinde rol oynamak değil, aynı zamanda çeşitli sosyal grupların dilek ve taleplerini devlet yapısı ile bağdaştırma ödevidir. Böylece siyasî partilerle menfaat grupları arasında son derece sıkı ve yakın bağlar gelişmektedir. Siyasî partiler vatandaşın siyasî terbiye görevini omuzlarında taşımaktadırlar. Partilerin iflâs ettiği şiddetli bir millî buhranın başgösterdiği yerde siyasî ödevler çaresizlik sebebiyle orduya ve devlet bürokrasisine kalmaktadır.

VI — DEMOKRATİK DÜZEN, VASIF İTİBARİLE SOSYAL BİR PLÜRALİZME, YANI ÇEŞİTLİ SOSYAL GRUPLARA DAYANMAKTADIR.

Demokratik bir toplum, vatandaşların faal ve tesirli oldukları bir fikir iklimine sahip olmak gerekir. Bu düzen belli bir sosyal gerginlik içinde vatandaşın bağımsızlık duygularını perçinler; kabiliyetlerinin serbestçe gelişmesini sağlar.

Hiç bir sosyal grup, iktidarın taşıyıcıları tarafından bu serbest gelişim alanının dışında bırakılmamalıdır. Topraksız köylüler, işsizler, göçmenler sırasında savaştı bir sosyal grup haline gelebilirler. Demokrasinin birer tehlike mihrakı sayılan bu grupları toplum düzeninin dışında bırakmakla, mesele halledilmiş sayılmaz. Maharet, bu nevi ya da bunlardan çok farklı sosyal grupları iktidar örgütünün içine çekmek ve hepsini demokratik bütünleyici vetireye katılmasını sağlamaktır.

VII — YAŞIYAN DEMOKRASİ ASLINDA BİR FİKİRDİR.

Demokratik yaşayışı tehdit eden diğer bir faktör aslında bir fikir manzumesi sayılan bu düzenin başka, komşu kavramlarla karşılaştırılmasıdır. Bunun en taze örneği birçok gelişme halinde bulunan ülkelerde demokrasinin sömürgecilikle bir tutulmasıdır. Yeni bağımsızlığa kavuşan ülkelerin çoğu son derece mahdut imkânlarla yeni teşkilâtlar kurma zorundadırlar. Demokratik vetireyi başarılı bir şekilde işletmeyi sağladıkları yerde de her zaman eşit ölçüde ekonomik bir kalkınma vücut bulmaktadır. Zira siyasî alanda gerçekleştirilen demokratik bir gelişim ekonomik kalkınmayı da otomatik olarak garanti sağlıyamamaktadır.

Bu bakımdan daha yaşlı demokrasilerde ümitler biraz daha fazladır. Fakat buradan da dâva milletlerüstü yeni teşekküllerin kurulması ile güçleşmektedir. Ortak bir kadere dayanan deneyler, yeni bir yönelişi zorunlu kılmaktadır. Bugünkü demokrasiler Humboldt'un vaktiyle benzetmiş olduğu devlet tasavvurundan fersah fersah uzakta kalmıştır. Bu sebeple siyasî müesseseleri yeniden düzenlemek, plânlamak gerekir.

VIII — DEMOKRASİ, VATANDAŞIN SAĞDUYUSUNA KARŞI BESLENİLEN GÜVENE DAYANIR.

Bugünkü kütle demokrasisinin en büyük zaaf noktalarından biri, kişinin bu milyonluk toplum ortasında anonimleşmesi, erimesi, bilinmedik bir korku içinde yaşamasıdır. Fakat modern toplumda insanoğlunun bir atoma benzer şekilde önemsiz kalmasına rağmen yine de onun şahsında canlanan vatandaşa karşı beslediğimiz inanç ve güveni sarsmamamız gerekir. Çünkü insanoğlunun dünyada yalnız kalmaktan daha çok ürktüğü bir durum yoktur. Yunan düşünürlerin «zoon politika - siyasî yaratık» olarak vasıflandırdıkları insan, kurtuluş çaresini yine toplumun içinde bulmaktadır. Ferde en çok ürktüğü yalnızlıktan kurtuluşu en emin olarak sağlıyan düzen yine demokrasidir. Victor Hugo'ya vaktile medeniyet hakkında ne düşündüğü sorulduğunda, herkesin nihayet bu mesele ile meşgul olmağa başlaması gerektiği cevabını vermiştir. Bu açıdan bakılınca, demokrasi, herkesin varlığında gelişmeğe başlamalıdır.

«Demokraside Halkoyu ve Dış Politika»

Tebliğ yapan: **Prof. Dr. Ernst FRAENKEL** (2)

Siyasî ilimler kendine has metodlarla siyasî olay ve tezahürleri ve

(2) Prof. Dr. Ernst FRAENKEL (1898—) Köln'de doğmuş, Frankfurt ve Heidelberg Üniversitelerinde hukuk ve tarih okumuştur. 1926 da Berlin'de avukatlığa başlamış ve iş hukuku alanında ihtisas yapmıştır. 1938 de Birleşik Amerika'ya iltica eden Fraenkel, Chicago Üniversitesinde hukuk ihtisas çalışmaları yaptıktan sonra Amerikan hükümetinin nezdinde müşavirlik yapmış, bu sıfatla Marshall Plâni Komisyonu ve Kore'de görev almıştır. 1951 de Hür Berlin Üniversitesine siyasî bilimler profesörü olarak tayin edilmiştir. En önemli eserleri arasında «Dileğine aykırı olarak dünya kuvveti haline gelen Birleşik Amerika» (1957); «Demokratik anayasa devletinde temsili ve plebisiter unsurlar» (1958; «Amerikan hükümet sistemi» (1960) gelmektedir.

siyasî iradenin teşekkülünü sistematik bir şekilde tesbit eden özel bir ilim dalıdır. Bu bakımdan siyasî fikir ve kanaatlerin ne şekilde meydana geldiği, halkoyunun nasıl gelişmekte olduğu şüphesiz çok önemli bir konudur.

Demokrasilerde çok büyük bir rol oynayan halkoyunun millî, hattâ milletlerarası bir karakter taşıyıp taşımadığını araştırmadan önce «*eskârî umumiyeye, halk eskârî, halkoyu - opinion politique, public opinion, öffentliche Meinung*» tâbirlerindeki «*fikir - kanaat*» unsurunun tesbitinde fayda şardır. Buna göre *kanaat*: mantikî bir düşünce mahsulü veya şaşmaz bir doğma ya da bir gerçek olduğu iddiasını taşımayan bir fikirdir». Bu fikir ferdî olduğu kadar kollektif de olabilir. *Halk - kamu - umumiyeye* terimi ise «*alenî, yani gizli olmaktan çıkma*» anlamına gelir.

Günlük konuşma diline ancak 18 ci yüzyılda yerleşen halkoyu terimi aydınlanma devrinin sonucu olarak, siyasî bir ağırlık da kazanmağa başlamıştır. Böylece halk veya halkların sesi sayılan halkoyuları, devlet ve kilisenin yanısında, kamu işlerine müdahale yetkisini taşıdığını iddia eden yeni bir kuvvet olarak belirmiştir. Nitekim bu devrede Londra ve Paris'teki kahvehanelerde sadece edebî konuları değil, aynı zamanda sosyal problemlerle uğraşan bir halk toplanmağa başlamıştı. John LOCKE çeşitli eserlerinde, bu yeni kuvvet sayesinde hakların ihlâli halinde sosyal bir boykotun yapılabildiğini, halkoyu sayesinde iblisleşen devlet kudretine karşı toplum adına başkaldıran yeni bir sosyal kudretin methini yapmıştır. Bu İngiliz siyaset teorikisi devlet kudretini kullananların toplumu teşkil eden kuvvetlere icraatı hakkında hesap vereceği günün geleceğini müjdelemişti. Gerçekten LOCKE'un kehanetleri kısa bir süre sonra gerçekleşmişti. Fransa'da devletin malî işler üzerinde sır örtüsü kalktıktan sonra, İngiltere'de parlâmento gizli oturumlarına son verdikten, Amerika ise bağımsızlık bildirgesi ile insan haklarının savunucusu kesildikten sonra, halkoyunun kamu alanındaki ağırlığı her ülkenin özelliklerine göre gözle görülür şekilde artmıştır.

Ancak tabii hukuk felsefesinin etkisi ile dünyanın bellibaşlı hükümdar ve iktidar taşıyıcıları olup bitenler hakkında bilgi vermeğe başlayınca, halkoyu konusundaki yorumlar da farklılaştı. Bugüne kadar bellibaşlı ülkeler kendilerine has bir halkoyu anlayışı geliştirmişlerdir. Örneğin, Fransız siyasî bilimcilerden George Burdeau'ya göre halkoyu âmme menfaati ile ilgili kanaatlerin açığa vurulmasıdır. Almanya'da hatalı olarak halkoyu

uzun zaman halk ruhu, millî şuurculuk gibi kavramlarla izah edilmek istenmiştir. Hiç şüphe yoktur ki Amerikan siyasî ilimcilerin bu alanda giriştikleri sayısız araştırmalar bize halkoyu konusunda en güvenilir, objektif bir anlayış getirmiş, halkoyunu bir defaya mahsus, sabit, yalnız âmme menfaati ile ilgili bir fikir yapısı olarak değil, aksine her gün yeniden teşekkül eden, dinamik, mihrakı sosyal gruplar olan çeşitli kollektif görüşler olduğunu belirtmişti. Bu anlama göre halkoylarının teşekkülünde çeşitli seçkin gruplarını sinelerinde taşıyan teşekküller - siyasî partiler, dinî cemaatler, halkla münasebet programları düzenleyen özel ve kamu sektörleri - büyük bir rol oynamaktadır. Sosyal bünyede yer alan bu merkezlerin âmme menfaati lehinde çalışmalar ölçüsünde sırf grup menfaatlerini gözetmeleri mümkün ve tabiidir.

Halkoyu konusunda unutulmaması gereken nokta, bu sosyal kuvvetin ancak HUKUK DEVLETİ prensiplerinin yürürlükte bulunduğu ve pluraliste - çoğulcu, çeşitli sosyal gruplardan kurulmuş bir toplumun bulunduğu yerde gelişebilmesidir. Ancak bu şartların bulunduğu yerde sunî olmayan, gerçek bir halkoyunun varlığından bahsedilebilir. Fakat bu halkoyu muhakkak surette öz anlamda gerçeği aksettirmiyebilir.

Millî ve milletlerarası halkoylarının karşılıklı münasebetine gelince, denilebilir ki millî devletlerin egemenlik devresinde evrensel halkoyu menfî bir değer taşımaktadır. O devirde supranational (milletlerüstü) bir halkoyunun varlığı inkâr edilmemekle beraber, herhangi bir tesir derecesi olduğu kabul edilmemektedir. Uzun bir süre boyunca gizli diplomasi ile halkoyu arasında mantıkî bir çelişmezlik olduğu göze batmamıştı. Bunun sonucunda halkoyuna güdülen diplomasi üzerinde kontrol edici bir görev tanınmamıştır. Millî egemenlik namına yapılan tasarrufların dışında başka hiç bir kuvvet tanımayan bu görüşe karşı ilk tepki halkoyunun şaşmaz bir doğruluk taşıdığı doğmasına şevkle sarılan İngiliz faydacı düşünür BENTHAM'den gelmişti. İlk defa «dünya halkoyunun» varlığını belirten Bentham, bu konudaki düşüncelerini şöyle yürütüyordu: Herkes kendisine azamî derecede haz ve asgarî derecede elem verecek hareketlerde bulunma hakkına sahiptir. Bunu yapabilmesi için de herşey hakkında haberdar olması gerekir. Bu görüşün sonucu olarak Bentham özel bir menfaatle ilgili olmayan hiç bir kamu menfaatinin bulunamayacağı tezini ortaya koymakta ve böylece devlet kudretine hemen hiç bir özel mevki ta-

nınamaktadır. Bentham'ın bu fikirlerinin «*birak yapsın, bırak geçsin*» devrinin tipik bir belirtisidir, dolayısıyla İngiltere'de kuvvetlenen orta sınıfın bütün dileklerini temsil etmektedir.

Hiç şüphe yoktur ki Bentham'ın bir bakıma ütöpik olan bu düşüncesi insanın herşeyden haberdar olabileceği ve ferdî refahın dışında âmmenin refahını da isabetle tayin edebileceği esastan hareket etmektedir. Bununla beraber Bentham'ın bir dünya mahkemesine benzettiği halkoyunun insanlığın saadetini sağlayabileceği tezinde çok önemli bir şart koşmuştu. Bentham bu dünya mahkemesinin engelsiz bir şekilde teşekkül edebilmesi için *gizli diplomasinin kaldırılmasını*, bu maksatla *dünyanın her ülkesinde basın hürriyetinin sınırsız şekilde tanınmasını* talep etmişti.

Bentham'ın bu düşünceleri büyük bir önem taşımaktadır, zira bu konudaki yazılar yayınlanmadan önce, 1814 de bir İngiliz düşünürü William Lead, «dünya halkoyuna tâbi milletlerearsı bir mahkemenin kurulmasını» teklif etmişti.

Bütün bu fikrî gelişmelerin etkisiyle daha Birinci Dünya Harbinden önce gizli diplomasinin kaldırılması çeşitli teşekküller, bu arada özellikle sosyalist partiler tarafından talep edilmişti. Bu münasebetle belirtmeğe değer bir nokta, yirminci yüzyılın başında, gerek Amerika, gerekse Rusya'dan gizli diplomasinin kalkması halinde yükselen seslerin tepkileridir.

Sovyet İhtilâlini takiben Trotzki gizli diplomasiyi kapitalist sistemin bir özelliği olarak yererken, Wilson aynı noktadan hareketle milletlerin kendi kaderlerini tayin edebilme yetkisini ortaya koymuştu. Wilson 14 Şubat 1918 meşhur Ondört Nokta'sını ilân ederken, «bir kudrete itimat edelim, bu kudret halkoyunun gücüdür» diyordu. Wilson biraz sonra Milletler Cemiyeti fikrini savunurken, bu kuruluşun da ancak dünya halkoyunun gücü ile yaşayabileceğini ifade etmişti. Gerçi Wilson'un fikirleri gerçekleşme alanında büyük bir başarısızlığa uğradı. Buna rağmen bugün de bütün çabalar gerçek, evrensel bir halkoyu şuurluluğun geliştirilmesi yönündedir. Soğuk harp bize gerçi sırf bir dünya halkoyu ile barışın sağlanamayacağını göstermişti. Fakat kanaatlerin emirlere uyan kör bir propaganda mekanizması ile imal edilmeyen demokrasilerde her çeşit halkoyunun ortaya çıkarılması ve anlaşılması siyasî bilimcilere düşen en önemli görevdir. Max Weber'in dediği gibi «siyaset, ihtiras ve sabırla sosyal olayları temsil eden tahtaların devamlı şekilde oyulmasıdır.»

«İngiltere'de Demokrasi»

Tebliğî yapan: **Prof. R. T. McKENZIE (3)**

İngiliz hükûmet sistemi, insanlığın geliştirilmiş olduğu ve halen de yaşıyan az sayıdaki istikrarlı ve sürekli demokratik idare şekillerinden en eskisidir. İngiliz Anayasası, zora başvurulmayan bir yolda geliştirilmiştir. Üstelik İngiltere, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkeler için örnek hizmetini görmüştür. Afro-Asya âleminde demokratik müesseselerin gelişimi en çok uzun sürelerle İngiliz idaresi altında kalmış Hindistan, Nigeria ve Tanganika gibi ülkelerde başarılı olma şansı taşımaktadır.

İngiliz demokrasisini eleştirici bir süzgeçten geçirirsek, birkaç ana nokta göze çarpacaktır. Sanıldığı gibi aksine olarak *İngiltere, parlâmentosu tarafından değil, kabinenin önderliği altında devlet bürokrasisi tarafından idare edilen bir ülkedir*. Kabine öteden beri İngiliz devleti sistemi içinde yeni enerjiler uyandırıp, teşvik eden unsurdur.

Parlâmentonun ana görevi hükûmeti kurmaktır. Daha doğrusu parlâmentodaki çoğunluk partisinin başlıca vazifesi kabineyi kuracak bir lider çıkarmaktır. Parlâmentodaki İşçi Partisi liderini oylamak suretile seçmektedir. Muhafazakâr partinin lideri ise vasıtalı bir şekilde partisinin başına getirilmektedir. Kurulduktan sonra kabine, parlâmentonun güvenini muhafaza ettiği müddetçe, meclise hâkim sayılır. Parlâmentoda yapılan oylamalar neticede sadece son seçimlerde hangi partinin çoğunluğu sağladığı konusunda yapılan bir hatırlatmadır.

Şu halde görülüyor ki parlâmentonun daha doğrusu çoğunluk partisinin parti grubunun görevi, yürütme kuvvetini desteklemedir. İkinci görevi ise hükûmeti devamlı surette murakabe etmedir. Bu görevi kolaylaştırmak amacı ile muhalefet partisi 1955 den bu yana bir gölge kabinesi

(3) Robert Trelford McKENZIE (1917 —) 1917 de Kanada'da doğmuş olan R.T. McKenzie lisans öğrenimini British Columbia Üniversitesinde bitirmiş, onu takiben Londra Üniversitesinde doktorasını yapmıştır. 1937-1942 yılları boyunca British Columbia Üniversitesinde öğretim yapmış, daha sonra London School of Economics'de Sosyoloji doçentliği yapmış, bu arada Amerika'nın en tanınmış iki üniversitesinde, Harvard ve Yale'de 1958-59 yıllarında misafir profesörlük yapmıştır. En tanınmış eseri «British political parties» (1955) dir.

kurmadır. Bu sistem yardımı ile muhalefet partisinin ileri gelen şahısları iktidarda bulunan bakanlarla aynıyet halindedirler. Her biri kendisine verilen bakanlığın işleri üzerinde ihtisas bilgileri toplamakta, böylece olumlu tenkitlerde bulunmaktadırlar. Bu usul ayrıca bir rekabet ortamında yapılan seçimde seçmenlerin karşısında iki eşdeğerde siyasî kadro çıkartmağa yaramaktadır.

İngiliz seçim sistemi temsil prensibini oy nisbetine göre âyarlayıp parlâmentoyu milletin bir nevi siyasî mikrokozmosu haline getirmeğe çalışmamaktadır. İkinci Dünya Harbinden bu yana hiç bir hükûmet oyların çoğunluğu ile iş başına gelmemiştir. İngiliz seçim sisteminde «Üçüncü kat sayı kanunu» hâkimdir. Eğer iki büyük partinin oy sayısı arasındaki orantı ile A'nın B'ye olan nispeti ise, parlâmentodaki sandalye sayısı - eskiden Türkiye'de de uygulanan çoğunluk sistemi sebebiyle - A3 ün B3 olan nispeti olacaktır. Ancak unutulmaması gereken bir husus, İngiltere'de çoğunluk sisteminin dar bölgesi bir şekilde uygulanmış olmasıdır, yani her seçim bölgesi ancak bir adaya tekabül edecek büyüklükte çizilmekte, en fazla oy olan aday ise kazanmış sayılmaktadır.

Her hükûmet çoğunluk sistemi sayesinde sağladığı parlâmento çoğunluğunun sunî olduğunu ve muhalefetin parlâmentodaki temsilcilerinin sayısından daha kuvvetli olduğunu bilmektedir. İşte bu sebeptir ki hükûmet, parlâmentodan gelen sesler nispetinde halkoyu ve menfaat gruplarından yükselen seslere kulak vermektedir.

Hükûmet her an küçük bir kuvvet kaymasının parlâmentodaki çoğunluğu eritebileceği vâkıasını gözönünde bulundurma zorundadır. Muhafazakâr seçmenlerin yüzde 4 ü İşçi partisine geçtikleri takdirde mes. Macmillan'ın bugün elinde bulundurduğu yüz sandalye kaybolmuş demektir.

Böylece İngiliz sisteme parlâmanter hükûmet yerine kabine hükûmeti sistemi adı verilmiştir. Bazı eleştiriler bu gelişimde bir nevi «kabine diktatörlüğü» tehlikesini görmekteyler. Bu müşahede kısmen isabetli olmakla beraber, İngiltere'de parlâmentonun hiç söz sahibi olmadığı iddia edilemez.

İngiliz sisteminin asıl eksikliği başbakanların, örneğin Lord Avons, Sir Anthony Eden'de olduğu gibi, parlâmentoda çok uzun yıllar çiraklık etmeleri ve iktidara geçtikleri zaman bütün güçlerini yitirmiş olmalarıdır.

İngiltere'de ciddî bir buhran başgöstermedikçe Llyod George ve Churchill nevinden atak siyaset adamları aslâ işbaşına gelemezlerdi. Zira *parlâmanter sistem olağanüstü kabiliyetler yerine taktik ustalığına sahip kimselere prim vermektedir.*

İngiliz sisteminin diğer bir sakıncası bir iktidar değişiminde kilit noktalarına yeni fikirler taşıyan idarecilerin getirilmesidir. Burada lüzumlu esneklik ancak savaş durumunda belirebilmektedir. Barış devirlerinde hele aynı parti uzun süreli olarak iktidarda kaldığı takdirde, tehlike devlet bürokrasisinin donması ve yeni fikirler getirmekten yoksun bir hale gelmesidir. İngiltere'nin son zamanlara kadar Avrupa Birliği ve Ortak Pazarı karşı açığa vurduğu kayıtsızlığın başlıca kaynağı bu kuruluştur.

İngiltere'nin klâsik bir iki parti sistemi olduğu da keza kolayca benimsenen yanlış faraziyelerden biridir. 1884 de geçirilip seçim reform kanunundan bu yana seçim sonuçlarını ele alacak olursak, görülüyor ki Muhafazakârlar onbir defa, Liberaller bir defa (1906), İşçi partisi ise bir defa (1945) iktidara gelmişlerdir. Muhafazakâr partinin bu başarısı, başlangıçta siyasî eşitliğe karşı cephe almaları, endüstriye dost gözle bakmalarını, üstelik Avrupa'daki benzer kuruluşların aksine olarak kilisenin desteğine kavuşamamalarına rağmen, kayda değer bir olaydır.

Liderlik kadrosu hemen hemen istisnasız toplumun üst tabakasından gelmektedir. Bütün bu mahzurlara rağmen muhafazakârlar 1884 den bu yana geçen zamanın üçte dört süresince yalnız veya koalisyon halinde İngiltere'yi idare etmeği başarmışlardır.

Muhafazakârların bu başarısı, her şeyden önce süratle sınaileşen bir toplumun siyasî şartlarına intibak suretile sağlanmıştır. Bu uyanıklık kısmen BURKE, COLERIDGE gibi İngiliz ve MAİSTRE, BONALD gibi Avrupalı düşünürlerin Fransız ihtilâlinde sızan «sosyal çözülme zehiri» ni vaktile keşfetmeleri ve yeni tedbirlerin alınmasını teşvik etmeleri sayesinde devam etmiştir. Başka bir deyimle «Papa ve cellât» İngiliz politikacıları vaktinde uyarmıştır.

İngiltere'nin büyük başbakanlarından Benjamin Disraeli, çağdaşı Karl Marx'ın işaret ettiği gibi ondokuzuncu yüzyılın İngilteresinde «iki millet» in yanyana yaşadığının farkına varmıştı. Disraeli bu ikiliğe bir ihtilâle son vermeği şiddetle reddetmişti. Ancak Disraeli'nin başkanlığındaki muhafazakârlar liberal «bırak yapsın, bırak geçsin» kuralı ile piyasa-

nın otomatik düzenleme kabiliyetine dayanan liberal doktrinine sırt çevirerek, fabrikalardaki çalışma şartları ile sendikaların faaliyetini düzenleyen kanunları kabul etmişlerdir.

DİSRAELİ, 1872 de meşhur bir konuşmasında İngiliz muhafazakârlığın hedeflerini şöyle tesbit etmişti:

- 1 — Memleketin müesseselerinin korunması,
- 2 — İngiliz imparatorluğunun muhafazası,
- 3 — Halkın yaşama şartlarının düzeltilmesi.

Disraeli bu hedeflerin belirtilmesi ile birlikte İngiliz muhafazakârlarının varlık sebebine de işaret etmiş oluyordu. Zira bu sözlerle çizilen program Marksizmden daha etkili bir tesir yaratıp, sol kanadın yenilmesine hizmet etmişti.

O devrin ikinci partisi sayılan Liberaller 1870 de İrlanda'nın bağımsız bir idareye kavuşması konusunda bölündüler. Yoğun bir sosyal emperyalizme taraftar ilanlar, muhafazakârlara katıldılar.

Birinci Dünya Harbi esnasında Liberaller yeniden parçalandılar. En büyük zafları yeni uyanan işçi kütellerinin ihtiyaçlarını anlıyamamaları olmuştur. İşçi partisinin birkaç kurucusu örneğin Ramsay MacDonald, önce Liberal partiye intisap etmişlerdi. Ancak orta sınıftan başka aday göstermeğe yanaşmayan Liberal partinin yarattığı hayal kırıklığından sonradır ki yirminci yüzyılın başında kurulan İngiliz İşçi Partisi, 1922 de resmen Liberallerin yerine geçip, ana muhalefet partisi haline gelmiştir.

İşçi partisinin bugün içinde bulunduğu en büyük güçlük 1918 de kabul etmiş olduğu sosyalizm formülünden ileri gelmektedir. «İstihsal, dağıtım ve mübadele vasıtalarının ortak mülkiyeti» cümlesine sığdırılan bu amaçları ne Ramsay MacDonald, ne de Philip Snowdon gibi liderler desteklememişlerdir. Garip bir tecellidir ki Avrupa'daki sosyalist partilerin aksine olarak pragmatik yoldan kurulmuş olan İngiliz İşçi Partisi bugün de amaçlarını yeni şartlara göre âyarlamağa güçlük çekmektedir.

İngiliz İşçi partisinin parlâmento grubu yerine yıllık parti kongresine nihâî yetkileri tanınması, partinin içindeki sol ve sağ kanad arasındaki hizibleşmeyi önliyememiştir. Böylece seçmenler devamlı parti-içi çalışmalarına sahne olan bu partiye karşı bir türlü güven besleyememektedirler.

İngiliz İşçi Partisinin son yıllardaki seçimlerde yenilgiye uğramasının üçüncü sebebi, nasıl ki Liberal parti 1900 deki sosyal huzursuzlukların farkına varmak istememişse, bugünkü İşçi liderlerinin de işçilerin artık proletarya mensubu olmaktan çıkıp, orta sınıfa dahil olduklarını görmeğe bir türlü yanaşmamalarıdır. Gün geçtikçe Amerika'nın sadece tüketime yönelmiş toplumuna benzeyen İngiltere'nin siyasî geleceği böylece devlet müesseselerinden çok siyasî partilerin program ve sevki idaresinde yapılması gereken değişikliklere bağlıdır.

«Birleşik Amerika'da Demokratik müesseselerin Geçirdikleri Değişim Safhaları»

Tebliğ yapan: **Prof. Henri W. EHRMANN (4)**

Birleşik Amerika'daki demokrasi, yirminci yüzyılın getirdiği yeni durumlar karşısında bir değişme geçirmektedir.

Millî gelirin daha âdil bir şekilde paylaşılması hususunda beslenen endişeleri, değişiklik yaratan faktörlerin başında gelmektedir. Şehirleşme, büyük sayıdaki nüfusun temerküz hareketleri, hiç bir eyalet hükûmetinin tek başına çözemeyeceği problemler ortaya koymuştur. Böylece Amerikan demokrasisinin temel unsurlarından biri olan federalizm, geleneklerine bağlı kalınmakla beraber, köklü değişmeler geçirmektedir.

Amerikan anayasayı hazırlayan kanun koyucular başlangıçtan itibaren çeşitli sosyal grup ve tabakalara bölünmüş bir topluma karşı anlayış göstermişlerdir. Nitekim demokrasinin gerçekleşmesi için her vatandaşın âmmenin selâmetini gözeten genel iradeye katılmasını talep eden ve Fransız ihtilâlinin bir numaralı fikir babası olan düşünür Jean Jacques ROUSSEAU, Amerikalı aydınlara hemen hiç tesir etmemiştir. Aksine anayasa

(4) Halen Birleşik Amerika'nın Dartmouth College'inde Siyasî İlimler ve Hükümet sistemleri derslerini okutan Prof. Ehrmann 1908 de Berlin'de doğmuştur. Berlin Üniversitesinde tahsilini yaptıktan sonra Freiburg'da hukuk doktorasını elde etmiştir. Aslen Alman olan Ehrmann Nazi rejimin âmansız baskısına karşı koyamayacağını anlayınca Birleşik Amerika'ya göç ederek Amerikan tabiiyetine geçmiştir. 1940-44 yıllarında New School of Social Research'de hocalık yaptıktan sonra sıra ile Colorado, Chicago ve California üniversitelerinde misafir profesör olarak bulunmuştur. İhtisas konusu menfaat birlikleri ve tazyik gruplarıdır. En ünlü eseri «Dört kıta üzerinde menfaat birlikleri» dir.

konusundaki tartışmaları toplamış olan «Federalist» adlı eserde o devrin önderlerinden MADİSON şöyle diyordu: «Bir cumhuriyette toplumu, yalnız hükmedenlerin zulmünden korumak değil, fakat toplumun bir kısmını bir kısmın haksızlığından korumak da çok önemlidir. Farklı sınıflardaki vatandaşların ister istemez farklı menfaatleri olur. Çoğunluk ortak bir menfaatle birleşmişse, azınlığın hakları emniyette değil demektir. Bu kö-tülükten sakınmanın tek yolu toplumu ayrı ayrı kavramlara göre tanımlamış vatandaşlardan meydana getirerek, bütün içinde haksızlık edecek bir çoğunluğun çıkmasını pek az muhtemel kılmak». (5).

Görülüyor ki daha başlangıçtan itibaren federal Amerikan cumhuriyetinde tesirli kararların alınması sırasında her vakit zıd görüşlerin karşılaştırılması ve bu yoldan uzlaştırıcı bir çözüm yolunun ortaya konulması yoluna gidilmiştir. Dolayısıyla *bugüne kadar hayatiyetinden hiç bir zerre kaybetmemiş olan en önemli anayasa prensibi: «iktidarın paylaşılması»* dır.

Bununla beraber millî savunma, dış politika, malî işlerde son söz sahibi olan federal hükûmet ile diğer kamu işlerini yürüten federe eyaletler arasındaki yetki bölümünde açıkça ifade edilmemekle beraber, esaslı değişiklikler cereyan etmiştir. Esasen İngiliz siyasî bilimcilerden Harold LASKİ, daha İkinci Dünya Harbinin patlak verdiği anda, Amerikan federalizminin günlerinin sayılı olduğunu belirtmişti. Gerçekten de o tarihten bu yana, hattâ daha önceden, Amerikan merkezî hükûmetinin yetkileri, eyaletlerden kısma pahasına, kuvvetlendirilmiştir. 1937 da Anayasa Mahkemesi federal hükûmete daha geniş yetkiler tanımağa doğru gidince, siyaset çevrelerinde sessiz bir anayasa devriminin cereyan ettiği söylenildi. Roosevelt ve Truman devrinde federal hükûmet eyaletlere merkezin istediği politikayı uygulamak şartile krediler vermişti.

Eisenhower idaresi sırasında eyaletlere bu yetkilerden bir kısmının geri verilebilmesi hususu resmen araştırıldı, ancak müsbet olarak hiç bir sonuca varılamadı. Merkezî bir teşkilâta sahip olmayan her iki büyük siyasî partinin bünyeleri de vasıtalı olarak federal merkeziyetçiliği kuvvetlendirmektedir. Böylece denilebilir ki yirminci yüzyılda Washington'da iş gören federal hükûmet geniş ölçüde kuvvetlendirilmiştir.

(5) Hamilton, Madison ve Jay, ANAYASA ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER, Federalistlerin makalelerinden seçme parçalar, Siyasî İlimler Serisi: 3, İstanbul 1962, Sh. 29. Türk Siyasî İlimler Derneği Yayını.

Bu durum karşısında acaba Amerika'da da modern devletin icabı olarak parlâmentonun nüfuzu azalmakta mıdır? sorusu ile karşılaşılacaktır. Bu konu Birleşik Devletlerde cumhurbaşkanlarının şahsiyetine bağlı olarak farklı gelişmeler takip etmiştir. Roosevelt, Truman ve Kennedy Kongreye hükmetmek istemelerine karşılık Eisenhower askerî menşesine rağmen daha yumuşak bir başkanlık sistemini tercih etmiştir. *Hepsinin ortak vasfı bütün durumlar karşısında seçmenlerinin gönlünü hoş etmek üzere «devamlı pazarlık» kuralından vazgeçmemeleridir.*

Parlâmentonun otoritesine değinen esaslı bir faktör gerek Ayan, gerekse Temsilciler meclislerini nüyelerinin komisyonlarda önemli mevki-ler elde edilebilmesini sağlayacak kadar uzun sürelerle parlâmentoda vazife görmemeleridir. Zira Amerikan Kongresinde komisyon başkanlıkları kıdem esasına göre dağıtılmaktadır. Böylece *Kongre, muhafazakârların, Başkanlık ise ilerici kuvvetlerin mihrak noktası* olmaktadır. Bu durumdan çıkan diğer bir sonuç, cumhurbaşkanlarının her zaman Kongrenin iktidar alanındaki ihtiras ve kıskançlığını hesaba katma zorunda olmalarıdır.

Hernekadar yirminci yüzyılda Amerika'da cumhurbaşkanlarının aynı zamanda başbakan sıfatıyla nüfuz ve yetkileri devamlı surette artmışsa da, onlar da plebisit tarzındaki seçimler sebebiyle her zaman seçmenleri, başka bir deyimle genel halkoyunu tatmin etme zorundadırlar. Neticede siyaset alanında *«pazarlık etme ve paylaşma»*, *değişmeyen bir ana kaide olarak yerini muhafaza etmektedir.*

Birleşik Devletlerin demokratik düzeninde göze çarpan diğer bir özellik federal bürokrasinin rolünün genişlemesidir. Ancak bunların verimli ve bağımsız çalışmaları güçlüklerle karşılaşmaktadır, çünkü üst kademede bulunan her Amerikan memurunun en aşağı dört efendisi vardır: yürütme kuvvetinin başı olan Cumhurbaşkanı ve Başbakan, yasama yetkisini temsil eden Kongre, hizmet ettiği vatandaşlar grubu ve bir üst derecede bulunan âmiri. Birleşik Devletlerde, devlet bürokrasisinin içinde kuvvetli bir zümre ruhu hâkim olmadığı cihetle, memurlar en çok halkoyuna itibar etmektedirler. İç bünye bakımından zayıf bir hiyerarşi (siliseler mertebesi) ye sahip olan memurlar da *«pazarlık yapma»* (bargaining) faaliyetine katılmaktadır. Bunun sonucunda memurların siyasî veçhesi iyice belirmiştir. Böylece Amerikan idare teşkilâtı, devlet adına egemenlik kudretinin yürütücüsü olmayıp, politikaya şekil veren elemanlar top-

layan bir örgüttür. Birleşik Amerika'da fen ile uğraşan bilginlerin de politika yapmak zorunda olmaları, bu işte büyük bir zaman israfına sebep olmaktadır.

Siyasî partilere gelince, Amerika'da siyasî partiler ancak birer konfederasyon olarak faaliyet göstermektedirler. Elli eyaletin her birinde kurulu bulunan siyasî partiler teşkilâtı kendilerine göre bağımsız bir siyaset gütmektedirler. Siyasî partiler ancak çok genel mahiyette reform tekliflerinde bulunmaktadırlar. *Amerikan siyasî partileri için ideolojilerin hiç bir değeri yoktur.* Onların en çok önem verdikleri nokta, usta bir grup diplomasisi yürütmek ve gevşek koalisyonlar kurmaktır. Amerikan siyasî partileri ne kadar önemli bir menfaat grubu olursa olsun, belirli tek bir grup veya sınıfın menfaatlerini temsil etmekten kaçınıyorlar. Onlar *şiddetle tartışılan ve çeşitli menfaatlerin çarpışmasına sebep olan anlaşmazlıklarda hakem olmağı* tercih ederler. Seçmenler de partilerden aktüel meseleler konusunda farklı yorumlar beklemektedirler.

Şehirleşme eğiliminin kuvvetlenmesi ve onunla birlikte zencilerin git-tikçe kabaran ölçüde oy sahibi olmaları, siyasî dinamizmi arttırmaktadır. Bu olay aynı zamanda Cumhuriyetçi partinin geleceğine de koyu gölgeler düşürmektedir. Zira az gelirli şehirlilerle zenciler mutlak olarak sosyal adalet ilkesine daha fazla değer veren Demokrat partiyi desteklemektedirler. Kennedy de onların oyu olmaksızın iktidara gelemezdi. Fakat belki de bir süre sonra Cumhuriyetçi partinin hamleci sol kanadı bir yenilik yaratmak suretile - Eisenhower'ın başkanlığında olduğu gibi - iktidarı tekrar ele geçirebilir. Böylece denilebilir ki *yirminci yüzyılda Amerikan siyasi partileri herhangi bir ideolojiyi reddeden, nötr karakterleri sebebiyle toplumdaki çeşitli grupların düzenlenme tekeline sahiptirler.*

Nihayet Amerikan demokrasisinin kuruluşundan beri var olmakla beraber yirminci yüzyılda nüfuzu artan bir sosyal tezahüre daha işaret etmek gerekir. Bu da «*vatandaşlar gruplarının*» etkileridir. Fahrî hizmet ve serbest katılma esasına dayanan bu teşkilâtlı gruplar, milyonların kaynaştığı bu toplumda ferdin yalnızlığını gidermeğe yararlar. Teşkilâtlı grupların tesir derecesi daha Alexandre de Tocqueville devrinden beri dikkati çekmiştir. (6). Ancak bugün bu teşkilâtlı gruplar bir nevi sosyal feodalizm

(6) Alexis de TOCQUEVILLE, AMERİKA'DA DEMOKRASİ, Siyasî İlimler Serisi: 4 İstanbul 1962, Sh. 83. Türk Siyasî İlimler Derneği Yayını.

manzarası arz etmektedirler. Kötümser bir tahlilci olan Morgenthau, bu düşünceden hareketle Amerika'da devlet kudretinin soysuzlaşmış olduğu kanaatine varmıştır. Ancak olaylar göstermiştir ki, buhranlı anlarda çok nüfuzlu ve dik kafalı görünen bu menfaat ve baskı grupları, yürütme kuvvetini elinde tutan Başkan lehinde kanunî olan ve olmayan yetkilerini kullanmaktadırlar. Örneğin, son çelik endüstrisi grevi sırasında kapitalizm diyarındaki bütün menfaat ve vatandaş grupları, işverenin aleyhine olarak bir yıldırım harbi ilân etmişlerdi.

Amerikalıların millî şairi sayılan FROST bir söylevinde «hayatın mânalandırılmasını bekleyen bir yığın ham maddeden ibaret olduğunu» söylemişti. Aynı düşünce anayasa hayatı için de doğrudur.

«Fransa'da Demokrasinin Evrimi»

Tebliğ yapan: Prof. Dr. Maurice DUVERGER (7)

Fransa'nın bugünkü siyasî rejimi olağanüstü bir karakter taşımaktadır. Dolayısıyla bu rejimin çerçevesinde incelenen meseleler onun sadece bir yönünü aydınlatmaktadır. Bu düzen aynı zamanda bir rejim şahsileştiği ölçüde demokratik olmaktan çıkar tarzındaki bir sosyolojik kanunu yalanlamaktadır. Zira Fransız rejimi son derece şahsîdir, o nispette de demokratiktir. Durumu değerlendirebilmek için geleneksel kavramların neler olduğuna bakmak ve bunların nasıl değiştiklerini incelemek gerekir.

De Gaulle'ün «konsollüğü» bir bakıma yirminci yüzyılın getirmiş olduğu sorunların çözümlenmesidir. *Fransızlar için demokrasi herşeyden önce vatandaşların hür oldukları bir rejimdir.* Buna karşılık *Anglosakson memleketlerde demokrasi daha çok vatandaşın siyasî kararlara iştirakini sağlayan düzen olarak* tarif edilmektedir. Hiç şüphesiz ki Fransızlar genel seçim hakkına bağlıdırlar, fakat bu aslâ onlar için nihaî bir hedef olmamıştır. Üçüncü Cumhuriyetin kuruluşuna kadar demokrasi uğruna yürütülen savaş, iktidara karşı cephe almaz. 1848, 1871 de demokrasi lehine yapılan mücadele aslında, hep devlet kuvvetine karşı bir hüruç hareketi karakterini taşımaktadır. Bu sebeple süratli bir kıyaslama yolu ile denilebilir ki, *Anglo-Saksonlar önce siyasî iştiraki, sonra hürriyetleri tanımışlar; Fransızlar ise oldum olası siyasî kararlara katılmağa*

(7) Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesinde Siyaset Sosyolojisi Profesörü olup, «Siyasî Partiler», «Sosyal İlimler Metodolojisi» gibi eserlerin yazarıdır.

fazla önem vermiyerek hürriyetleri üzerinde ısrar etmişlerdir. Fransızların bağlandıkları hürriyet fikri aslında peşin hükümlere, geleneksel düşüncelere karşı yönelen bir hürriyettir. Fransız demokrasi anlayışını belirten başlıca özellik, sistematik bir şüphecilik davranışdır. Fransız anlayışına göre bir teori teşekkül eder etmez, çok geçmeden yıkılmağa mahkûmdur. Ünlü Fransız yazarı Gide, bu ruh hâletini «Dünya nimetleri» adlı eserinde dile getirmektedir: «...ve şimdi Nathanael, kitabımı at!» Bütün bunlardan kolayca anlaşılır ki Fransa'da hürriyet mücadelesi herşeyden önce aydınlar tarafından yürütülmektedir.

Fransa'nın ikinci bir özelliği, merkeziyetçi bir demokrasi oluşudur. Fransızlar öteden beri merkeziyetçi bir geleneğe sahiptirler. Türkiye'de olduğu gibi Fransa'nın bütün liselerinde öğrencilere olgunluk sınavlarında aynı sorular verilmektedir. Çok yoğun bir halde bulunan bu siyasî kudrete karşı koyabilmek üzere âmme hürriyetlerine verilen olağanüstü önem de bu özelliğe dayanmaktadır.

Fransız demokrasisinin üçüncü bir özelliği siyasî müesseselerin zayıflığıdır. Bütün ondokuzuncu yüzyıl boyunca uygun bir siyasî rejim arayan Fransızlar nihayet 1870 den sonra İngiliz usulü parlâmentarizmde karar kılmışlardır. Ancak bu rejimin en büyük kusuru ekonomik problemleri hal edememesi olmuştur. Bu yüzden Fransa İkinci Dünya Harbinden sonra Doğu - Batı münasebetlerinin düzenlenmesinde güçlük çekmiştir. Zira, bu tarihte komünist partisi bütün oyların % 25 ini toplamıştı. Şukadar ki bu istatistikler okuyucuyu şaşırtmamalıdır. Çeşitli ampirik araştırmalar göstermiştir ki, Fransız seçmenlerden komünist partiye oy veren seçmenlerin üçte ikisi hükûmetin icraatını beğenmediklerini ifade gayesile bu şekilde davranmaktadırlar. Aslında Fransız komünist partisi gitgide prestij ve kuvvetini kaybetmektedir. Ancak bu partinin kanunen yasak edilmiş olması yüzünden hükûmetler ancak koalisyon halinde kurulabilmişler ve sık sık beliren anlaşmazlıklar ise Fransa'da sürekli hükûmet buhranlarının çıkmasına sebep olmuşlardır.

Fransa'yı örnek aldığı İngiltere'den ayıran diğer bir özellik de sömürgeleri tasfiye tarzı olmuştur. Dördüncü cumhuriyet anayasası ve ona dayanarak inşa edilen idarî sistem, memurların celbi, devlet mekanizmasının işletilmesi, normal şartlar altında elverişli sayılabilirdi. Fakat bu sistem Cezayir ve Hindicini'de olduğu gibi uzun ve karışık bir can çekişmede büsbütün iflâsa uğradı. Ağır ve hantal bir işleyişe sahip olan kamu

müesseseleri halkoyununun sabırsızlıkla beklediği hal çarelerini getiremedikleri gibi, savaşmaktan yorulan gençlik de bu tipik parlâmanter sistemi terketmeyen siyasî partilere karşı saygı beslemekten vazgeçti. Esasen yukarda da belirtilen eğilime uygun olarak siyasî iştirak büsbütün azalmıştı. Nitekim 46 milyonluk bir nüfuza sahip olan Fransa'da halen tüm olarak 500.000 Fransız, siyasî partilere kayıtlıdır. İşte bu ortam içinde 1940-1944 de Hür Fransa'yı temsil etmiş olan ve Fransızların çoğu için bir nevi Jeanne d'Arc sayılan general de Gaulle yeniden siyaset sahnesine çıkmış bulunuyor. Fransızlar bütün problemlerin haline muktedir tek adamın de Gaulle olduğu hususunda müttefiktirler.

Gerçek halde Fransız seçmenleri geçen Ekimde yapılan referandumda Devlet Başkanının tek dereceli seçimle iş başına gelmesini sağlamakla, aslında yirminci yüzyılın hâkim olan ana trendini doğrulamışlardır. *Merkezî ve şahsî otoriteye karşı duyulan hasret bugün her zamandan daha üstündür. Parlâmentonun herhangi bir şahsı başbakan yapabilmesi keyfiyetinin modası çoktan geçmiştir. Bu itibarla bugün de hemen hemen bütün Fransız aydınlarının zihinlerini işgal eden problem şudur: Toplum bir teknokrasinin hâkimiyeti altına düşmeksizin demokratik yapılı kuvvetli bir siyasî otorite nasıl tesis edilebilir?* Fransa'da iktisadî kalkınma devlet personel sisteminin eseridir. Bu itibarla teknokrasi yani uzmanların saltanat kurma hevesi kalkmış sayılamaz. Mesele insanoglunu feda etmeksizin tekniğin üstünlüklerinden faydalanmaktır.

Nihayet halli gereken son bir mesele daha vardır: *Gerek çok gelişmiş, gerekse az gelişmiş birçok toplumlarda âmme hürriyetlerinin savunulmasına karşı zararlı bir kayıtsızlık vardır. Her iki toplum tipindeki vatandaşları uyarmak güçtür. Birinciler çok tanınmış olan ve hukukî bir teminata kavuşturulan hürriyetlerin bir daha geri alınamıyacağı zannına kapılırlar, ikincilerde ise fertler bu hürriyetlerin gerçek değerini çok defa idrak etmekten yoksundurlar. Oysa ki çeşitli tecrübeler açıkça göstermiştir ki, diktatörlük rejimleri belli milletlerin tarihî gelişmeleri yerine elverişli sosyal şartların mahsulü olarak ortaya çıkarlar. İnsanların aslâ hatırdan çıkarmamaları gereken nokta, demokrasinin her an tehdit altında bulunmasıdır. Demokrasi mekanizması, yüzyılımızın modern makinelerinde görüldüğü üzere bazen çalışmıyabilir. Uçaklar gibi siyasî rejimler de düşebilir, maharet onu hür göklerde sevki idare edendedir.*

«İsviçre Demokrasisi — Yüzyılımızın Ortasında Bir bilânço Denemesi»

Tebliğ yapan: **Prof. Dr. Hans HUBER** (8)

İsviçre demokrasisi saf aklın bir yaratığı değildir. Bu sebeple olayların gelişimi ile birlikte ortaya çıkmış olan böyle bir demokrasi bir kat daha fazlasıyla toplumun değişimine maruz kalmış demektir.

DUVERGER kendi memleketinin demokrasisinin tahlil ederken, en ağır basan faktörün merkeziyetçilik olduğunu belirtmişti. İsviçre'de bu konuda yürütülen düşünceler tam aksinedir. İsviçreli vatandaş aslında devlet kudretinin yakınlığından hoşlanmadığı için onu kuvvetli bir merkeziyetçiliğe terketmemiş, aksine hükümet üzerindeki nüfuzunu her an duyurmak için devlet kudretini imkân nisbetinde vasıtasız olarak kullanmağı tercih etmiştir. Böylece federalizm İsviçre'de gerçek görevini yerine getirir bir duruma gelmiştir. Diğer yandan İsviçre nüfusunun terekküp tarzı da kuvvetli bir proletaryanın ortaya çıkmasına engel olmuştur. İsviçre endüstri işçileri orta sınıfın alt tabakasını teşkil ederler. Endüstri önderleri ile işçiler arasında aktedilen genel anlaşmalar ahenkli bir şekilde yürümektedir. Halkın çoğunluğu federal hükümeti, talebeleri bastırma yerine teşvik edici bir kuruluş olarak tanımaktadır. Halkoyuna göre federal hükümet sarfetmeğe hevesli, milletvekilleri ise yeni vergiler koymaktan çekingen durumdadırlar. Güdülen sosyal ve ekonomik politikanın başlıca amacı şansların eşitliğini kurmaktır.

Kamu işlerinin düzgün gitmesine karşılık halkın siyasî iştiraki düşmüştür. Seçimlere katılma payı gitgide azalmaktadır. Oylamaya katılmayanların başında gençlik gelmektedir. Bununla beraber denilebilir ki, her anayasanın gerçek desteği sayılan manevî tutum değişmemiş, sadece yoğunluğu biraz azalmıştır. İsviçre'de tek başına siyasî otoriteyi ele geçirmek isteyen bir grub yoktur. Buna karşılık bir kayıtsızlık, kişilerin yalnızlık içinde bunaldıkları göze çarpmaktadır. Bu bakımdan denilebilir ki, İsviçre'de siyasî ufuklarda beliren tehlike, *medeniyet mekanizması vasıtasıyla kişilerin ezilmesidir.*

Acaba İsviçre'deki demokratik kuruluşlar nasıl bir görev değişimi geçirmişlerdir? Yalnız cemaatler bağımsız kişiliklerini muhafaza edebilmiş-

(8) İsviçreli olup, Bern Üniversitesinde Âmme Hukuku Profesörüdür.

lerdir. Büyük şehirler âdeta devletle ayniyet haline gelmişler, buralarda vatandaşın mahallî işlere katılması fiilen imkânsızlaşmıştır. Böylece bir nevi hareketsizlik yerleşmiştir.

Dışardan gelen bir ziyaretçi bu derece küçük bir alan içinde bu derece kesin siyasî görüş farklılıklarının hâlâ devam ettiğini anlamakta güçlük çekmektedir. Hele Avrupa'nın bütünlüğünün gerçekleştirilmeğe çalışıldığı bu sırada... Gerçekten *İsviçreli, aydını da dahil olmak üzere, etrafında olup biten çağ deviren yenilikleri görmemezlikten gelmektedir.* İki dünya harbi boyunca sürme fırsatını bulduğu ada hayatı için idarecilerine karşı gerçek şükran duyguları beslemekte, fakat buna rağmen fertler içe dönük ruh halinden kurtulamamaktadır.

İsviçre cumhuriyetinin kurucularına göre yasama organı üstün bir mevki işgal edecekti. Kanunîlik bütün meselelerden üstün sayılacaktı. Bu amacı gerçekleştirmek üzere yasama organına ayrıca hükûmeti kontrol yetkisi de verilmişti. Federal şura, yani icra kuvveti - kabine, anayasanın ruhuna göre bağımsız bir görev sahibi dahi olmıyacaktı. Böylece üstünlük, menşeli bakımından en demokratik sayılan kanun kendisine tanınmıştı. Hiç şüphe yok ki bu tasavvurlar bir ütopya olmaktan ileri geçemediler. Kaldı ki bu tip bir anayasa aksine yürütme organına ancak Birleşik Amerika'da görülen bir otorite ve bağımsızlık kazandırmıştır. Kanun kimseye hesap vermekle mükellef kılınmayan idare cihazı ile devlet bürokrasisi, böylece kanun koyucu devlet tipini gölgede bırakmıştır. Gerçi böyle bir gelişim İsviçre'de baskıcı bir rejime yol açmamıştır, ancak açıkça ifade olunabilir ki, 1930'dan bu yana İsviçre'de olağanüstü hallere mahsus tedbir kanunlarının sayısı artmıştır. Gün geçtikçe kanunla karar-nameler arasındaki sınır farkı silinmektedir.

Modern karmaşık toplumun devlete yüklemiş olduğu kollektif görevler kişinin iradesini zayıflatıp ortadan kaldırmaktadır. Böylece *devlet artık genel iradenin gerçekleşmesi olmaktan çıkmaktadır. Onun yerine idare hattâ menfaat grupları devleti geçmektedir.* Esasen modern devletin ihtiyaçlarını karşılamaya yarayan teknik yasama komisyonu üyeliklerinin çoğu idare veya menfaat gruplarına mensup uzmanlar tarafından işgal edilmektedir.

Bugün hükûmet sosyal ve ekonomik alanda faaliyet gösteren menfaat ve baskı grupları temsilcilerini dinleme zorundadır. Dinlemek ise İs-

viçre'de Birleşik Amerika'da olduğundan daha geniş bir anlam taşımaktadır. Menfaat grupları birçok hallerde ele alınan bir teşebbüsü durdurma kudretini göstermektedirler. Böylece bir iktidar diğer bir iktidarla çatışmaktadır.

Bununla beraber İsviçre'de vatandaşın hakkı bugün de sağlanmaktadır, şu şartla ki siyasî meselelere karşı ilgi artsın ve sosyal, idare veya hâkimiyet devleti gibi kavramlar boş birer klişe olmaktan çıksın.

İsviçre demokrasisinin asıl özelliğini bahşeden husus, bu sistemde siyasî partilerin rolünün asgarîye indirilmiş olmasıdır. Anayasa bunlara yer vermemiştir, meclis çalışmalarında kanunî bir mevkileri yoktur. Muhalefet partisinin tesiri hemen hemen hissedilmez. Yedi kişilik federal şura, yani kabine üyeliklerinde nisbî bir şekilde temsil edilirler. Partiler arasındaki tek çekişme paylaşılacak bakanlıklar konusundadır.

İsviçre demokrasisinin diğer bir bâriz özelliği referandumdur. Federal yapının içinde çok geniş yetkilere sahip olan kantonların hemen hepsi mecburî referandum usulünü benimsemişlerdir. Bunun dışında ayrıca bir de idarî tedbirler konusunda referandum usulü de mevcuttur. İsviçre'den başka memleketler genellikle referandumu plebisiter demokrasinin bir unsuru olarak değerlendirmektedirler. İsviçre'de durum aksinedir. Referandum, hükûmetin takdirine bağlı olarak tutulan plebisitle bir sayılmaktadır. İsviçrelilere göre demokrasi ancak en alt kademedeki bulunanlar en üst kademe vazife görenleri kontrol ettikleri ölçüde vardır. Böylece İsviçre'de referanduma karşı duyulan sempati, hissî faktörlere dayanmakta olup, lüzumundan fazla değerlendirilmektedir. Gerçekte bütün iddiaların aksine, kanunun özü halk tarafından tesbit edilememektedir. Referandumun tek yararlılığı halkın iradesinin temsilini sağlamasıdır. Bazı düşünürlere göre referandum demokratik sistemi genişlettirmiş ve ona uzlaştırıcı bir unsur ithal etmiştir. Bu fikre katılmak güçtür. Referandum sadece leh ve aleyhteki duyguların açığa vurulmasına yaramaktadır. Herhangi bir teklif, referandum yolu ile reddedildiği zaman, bir süre ortaya bir güven krizi belirmez, sonra durum yine eskisine dönmektedir. Başka bir deyimle aynı teklif bir süre sonra küçük değişikliklerle yine seçmenin huzuruna getirilmekte ve onun tarafından tasvip edilmektedir.

Aslında referandum karşısında duyulan korku aşırı bir referandum taktiğine yol açmaktadır. Modern kütle haberleşme vasıtaları seçmenlere

tesir etmeği kolaylaştırmaktadır. Sosyal ve ekonomik kanunların muhtevası genellikle teşkilâtli grupların kudretini aksettirmektedir. Kanunların metni gittikçe daha karışık bir hal almaktadır. Bunların federal kabine tarafından uygun görülmesi için yapılan gayri resmî temaslar ayrıca bir zaman sarfını gerektirmektedir. Yalnız bir noktada ilgili geleneklere sadık kalınmıştır. Kabine üyelerinin yapmış oldukları bir teklif, referandum sonucunda reddedilirse, Bakan istifa etmez.

İsviçre halkı referandum konusunda son derece kiskanç ve aşırı derece hassastır. Bu usulü değiştirmeyi arzulamamaktadır. Bugünkü şartlara intibak için girişilen teşebbüsler genellikle anayasanın bıraktığı ufak aralıklardan faydalanmak suretile sessizce yapılmaktadır.

İsviçre dışta nekadar ideal bir ülke olarak görünürse görünsün, fikrî dinamizm yokluğundan muzdariptir. Bir bakıma *demokrasinin bir müzesi* manzarasını taşımaktadır. Bu sebeple İsviçre, imkânsız görüneni denemeli ve değişen dünyanın ortasında yeniliklere bir katılma imkânı armalıdır.

«Almanya'da İkinci Demokrasi Denemesi —

Bünyesi ve Problemleri»

Tebliğ yapan: **Prof. Dr. Karl Dietrich BRACHER** (9)

Bugünkü Federal Almanya'da kısa bir ömre sahip olan ikinci demokrasinin bilânçosunu yapabilmek için üç bellibaşlı hususu göstermek gerekir: 1 - Geçici anayasa sıfatile «Bonn temel kanunu» adını taşıyan hukukî vesika işbaşına gelmemiş özel bir kurul tarafından kaleme alınmış ve herşeyden önce Hitler diktatörlüğünü tasfiye amacını gütmüştür.

(9) Carl Dietrich BRACHER (1922 —) Stuttgart'da doğmuş, Tübingen Üniversitesinde Tarih Fakültesini bitirmiş, aynı üniversitede 1948 de doktorasını yapmış, 1949/50 yıllarında Amerika'da Harvard Üniversitesinde araştırmalar yapmış, 1950 den itibaren Hür Berlin Üniversitesinin Siyasî İlimler Enstitüsünde öğretime başlamış, 1955 de doçent olmuş, 1959 dan bu yana Bonn Üniversitesinde Siyasî İlimler Ordinaryüs Profesörlüğünü yapmaktadır. En önemli eserlerinin başında «Weimar Cumhuriyetinin çözülüşü» (1955 ve müşterek olarak hazırladığı «Nasyonal Sosyalistlerin iktidara gelişi» (1960) gelmektedir.

2 - İkinci Dünya Harbinden sonraki Alman toplumu beklenmedik sosyal ve ekonomik gelişmeler kaydetmiştir.

3 - Gerçek «reel» anayasa sisteminde norm ile iktidarın taşıyıcısı arasında bazı anlaşmazlıklar belirmektedir. Karşımıza bir yandan «*şansölye demokrasisi*» olarak şahsîleşmiş bir iktidar yapısı, öte yandan bunun arkasında saklanan bir menfaat grupları egemenliği sistemi çıkmaktadır.

Gerçekten de yeni anayasayı hazırlayan heyet herşeyden önce parlâmento ile hükûmet arasındaki münasebeti âyarlamağa çalıştı. Weimar cumhuriyetinin çökertilmesinde Cumhurbaşkanına 48 ci madde ile tanınan olağanüstü ve sınırsız yetkiler büyük rol oynamıştı. Bonn anayasası bu gibi sınırsız yetkilerden mutlak surette kaçındığı gibi ayrıca siyasî partileri birer anayasa organı olarak tanımış, ancak nisbî temsil sisteminin aşırılıklarını önlemek üzere sadece memleketin genel oylarının yüzde beşini alan bir partinin parlâmentoya girebileceği şartını kabul etmiştir. Demokratik hükûmet sistemini kuvvetlendirecek diğer bir anayasa tertibi müsbet güvensizlik oyu, yani hükûmeti devirebilmek için gelecek başbakan adayını belirtme şartı da konmuştu. Kısaca Bonn anayasasını hazırlayanlar, kesin olarak demokrasinin tahribini ve yarı kanunî ihtilâli önlemek üzere bütün hukukî tedbirlere başvurmuş sayılırlar. Teşebbüs kudretini felce uğratan merkeziyetçilik yerine federalizm ikame edildi. Âme hürriyetlerinin teminatı ve korunması federal anayasa mahkemesine emanet edilmiş bulunmaktadır. Öğretim hürriyeti herhangi bir baskı ile daraltılmamış olmakla beraber, anayasanın ilkelerine sadakat mükellefiyetini kaldırmamaktadır. Kısaca Bonn anayasası hukuk devletinin bütün ilkelerini yerine getirmek için gerekli hukukî mekanizma ile donatılmıştır. Ancak ondört yıllık bir uygulama «*sindirilmiş demokrasi*» deneyinin pek de başarılı sayılamıyacağını açıklamış bulunmaktadır.

Anayasa önemli bir yenilik unsuru olarak organ şeklinde vasıflandırılmış olduğu partiler konusunda vâzih olamamıştır. *Hükûmet partisinin anayasanın âmir hükmünü görmezlikten gelip, bugüne kadar bir siyasî partiler kanunu hazırlamamış olmasının tepkileri kendini her gün duyurmaktadır.* Keza anayasanın 21 ci maddesine göre açıklanması gereken parti finansmanı meselesinin ihmali arka kapıdan işlenmiş bir anayasa ihlâli sayılabilir.

Muhalefet partisi olan Sosyalistlerin bütün arzularına rağmen parti faaliyetlerini düzenleyecek olan bu kanunun Meclisten geçirilmemesi, koalisyonu teşkil eden diğer hükümet partilerine bol miktarda gönüllü bağışlar temin eden bir ekonomi sistemi geliştirmesine imkân sağlamaktadır. Kısaca *menfaat birlikleri devlet* tipi adını verdiğimiz bu siyasî düzene karşılık, ön plânda gelen siyasî liderliğin devlet memurlarına tanıyan bir «*idare devleti*» tipini savunan kalburüstü hukukçular yok değildir. (Werner Weber). Ancak şurası şüphe götürmez ki anti-plüralist bir kamu düzeni hiç bir problemi halletmez. *Modern toplumda devlet, bir yandan günlük hayatın her kesimine müdahale etmek suretile bir «idare devleti», öte yandan özel teşebbüslerin deri ve taleplerini aksettiren menfaat gruplarının dileklerine kulak veren bir «menfaat birlikleri devleti» olma zorundadır.* Neticede görülüyor ki anayasa hukukçularının özlemi olan *nötr devlet*, aslında *bir ütopyadır*. Devlet tarafsızlığını olsa olsa bütünleyici (integration) bir görev yüklenmek suretile muhafaza edebilir.

Halen Batı Almanya'da yağmurdan sonra biten mantarlardan farksız bir şekilde türemiş olan kanun simsarları (lobbyist) bir bakıma Hitlerin Üçüncü Reich boyunca güdülen baskılı ekonomi düzenine karşı doğan tepki sayılabilir. Serbest rekabet sisteminin içinde iktidar yapısına nüfuz gayesile gelişen bu kuruluşları massetmenin en tesirli çaresi, bu teşekkülleri parlâmento komisyonlarının oturumlarına en geniş ölçüde iştirak ettirmektir.

Bonn demokrasisinin bazı siyasî bilimcileri tarafından sırf kamufle edilmiş bir menfaat birlikleri devleti olarak gösterilmesine karşılık, siyasî partilerin bugün Weimar cumhuriyeti devrine nispetle daha olumlu bir rol oynadıkları tartışma konusu olmaktan çıkmıştır. Batı Almanya'da da Birleşik Devletlere benzer bir iki, nihayet üç parti sistemine doğru gidilmektedir. *Amerikan sistemine yaklaşmakla siyasî partiler gerçi dinamizmlerinden bir kısmını kaybetmişler, buna karşılık yapıcı muhalefet ve uzlaştırıcı formüllere yanaşma kabiliyetlerini geliştirmişlerdir.*

Yabancı müşahitler bugün hemen hemen ittifak halinde Bonn demokrasisini bir «*şansölye demokrasisi*» olarak vasıflandırmaktadırlar. Anayasanın ne metninden ne de mahiyetinden çıkartılamayan bu kavramı açıklamak üzere bu sistemin şu özellikleri taşıdığını belirtmekte fayda vardır:

1 — *Parlamento ile hükümet arasında yeni bir münasebet şekli türemiştir.* Kuvvetli parti, iktidarı elinde bulundurmakla, hükümete de istikrar sağlamış, buna karşılık başbakan, yani şimdiye kadar Adenauer, Bismark'ı andıran kuvvetli bir şahsiyet kazanmıştır.

Adenauer ise çeşitli menfaat birliklerinin hepsini desteklemek suretile politikasını geniş ölçüde meclis dışında bulunan çeşitli gruplardan müteşekkil bir temele dayatmış oldu. Böylece Adenauer, Alman tarihinin bugüne dek en kudretli başbakanı haline gelmiş oldu. Başarısının esas unsuru ise dış politikasıdır.

2 — *Cumhurbaşkanlık mevkiinin nüfuz kaybetmesi,* parlâmanter demokrasisinin kuvvetlenmesine yaramıştır.

3 — *İki partili sistem kök salmıştır.* Şukadar ki İngiltere'nin örneğine uyulması beklenilemez, zira Batı Almanya halkının bu vakte kadar olduğu gibi, bundan sonra da mezhep ve sınıf mensubiyetine göre siyasî tercihlerde bulunacağı şüphesiz görünüyor. Böylece Hıristiyan Demokrat Partinin lüzumundan fazla bir süre ile iktidarda kalacağı kaygısı halkoyunu meşgul etmektedir.

4 — Weimar demokrasisinin aksine, Batı Almanya'nın bugünkü şikâyeti hükümetin istikrarsızlığı yerine *hükümetin devamlılığı esasında toplanmaktadır.* Şansölyenin 1961 e kadar mutlak olarak sahip olduğu parlamento çoğunluğu, icra kuvvetine eklenmek suretile, kudretini büsbütün arttırmıştır. Bu durum her türlü tenkidi susturmaktadır.

5 — Bu istenilmeyen gelişmelere karşılık *federalizm iki önemli görevin ifasına yaramaktadır:* eyaletler çapında muhalefeti canlı tutmaktadır, ayrıca koalisyon hükümetlerin teşekkülünü teşvik etmektedir. Devlet kudretinin federal devletle federe eyaletler arasında bölüşülmesi, ikinci meclis vazifesini gören Federal Şûranın yardımı ile devlet kudretinin istimalini sınırlandırmaktadır. Kültürel alanında çok hantal işlemesine rağmen federalizm bazı uyarıcı hasletleri olduğuna şüphe yoktur.

6 — *Federal anayasa mahkemesinin varlığı,* totaliter bir devlet idaresini önleyen ana destek haline gelmiştir.

Kısaca Almanya'nın halihazır problemi sükûnet, düzen ve istikrar pahasına demokrasinin özünü elden kaçırmamaktır. Millî bir felâket dev-

resinden sonra Bonn demokrasisi hiç şüphesiz müsbet bir intiba uyandırabilir. Ancak topyekûn bir felâketin meyvesi olarak dünyaya gelen bu demokrasi, aynı zamanda yeni bir buhranın tehlikelerine karşı da göğüs gerebilecek duruma gelbilmelidir.

Halen Batı Almanya'da okuyan yüksek tahsil öğrencileri arasında yapılan halkoyu yoklamalarına göre öğrencilerin ancak üçte biri siyasî meselelerle ilgilidir. Bonn demokrasisinin gerçek hürriyetin koruyucusu olarak Doğu Almanya'ya kurulan halk demokrasisinin karşısına çıkabilmesi için teorik anayasanın fiilî anayasa durumu ile uyuşması gerekir. *Federal Alman Cumhuriyeti gerçekten sosyal bir hukuk devleti olduğunu her fırsatta belirtmeli ve bütün vatandaşlarla demokratik düzenin üstünlüğüne karşı bir güven duygusu uyandırmalıdır.*

Ancak o zamandır ki, Bonn demokrasisinin fiilî sürekliliği gerçek meyveler verecektir. Eski Alman Cumhurbaşkanı Theodor HEUSS'ün şu uyarması unutulmamalıdır: «Cumhurbaşkanlığı görevinin el değiştirmesinde eğitici bir görev saklıdır. *Demokrasi, müddetle sınırlı bir hâkimiyet sistemidir.*

«Sovyet Demokrasisi ve Bolşevik Parti Diktatörlüğü»

Tebliğ yapan: **Prof. Dr. Boris MEISSNER**, (10)

Batıdaki demokratik gelişimin kapitalist zümrenin hâkimiyetinin tesis ettiği iddiasından hareket eden Sovyetler asıl demokrasiinin kendilerinin kurdukları «halk demokrasisi» sistemi olduğunu ileri sürmektedirler. Oysa ki demokrasilerin başlıca iki özelliğinden biri, halkın devlet kudretinin kullanılışı ve kontrolüne katılması, diğeri devlet kudretinin normatif yoldan sınırlandırılmasıdır. *Sovyet demokrasisinde devlet kudreti yukardan aşağıya doğru kullanılmaktadır.* Böylece vatandaşın temel hak ve hürriyetleri garanti altına alınmamıştır. Devlet kudretinin sınırlayıcı hiç bir hukukî esas ve müesseseleri mevcut değildir.

(10) Boris MEISSNER, Almanya'da Kiel Üniversitesinde Doğu bloku kürsüsünün ordinaryüs urofesörü olup, aynı zamanda Doğu bloku hukuk ve toplum düzeni enstitüsünün müdürüdür. Ayrıca Köln'deki «Sovyetoloji» - Marksist - Leninizmi Araştırma Federal merkezinin başkanıdır.

Sovyet rejiminin gerçek mahiyetini kavrayabilmek için Lenin'in demokrasi anlayışına geri gitmek lâzımdır. Zira Stalin'in ölümünden bu yana girişilen yenilikler hep bu düşüncelerden mülhem olmuştur. Lenin yazılarında halka yakın bir demokrasiyi kurma emelinde olduğunu belirtmişti. Bu maksatla; a - Kuvvetler birliğine dayanan şûra sistemi, b - Milletvekillerinin azil imkânı, c - Halkın yasamaya katılmasını ve d - Demokratik merkezîyetçiliği savunmuştu.

Ancak Birinci Dünya Harbinin sonunda patlak veren Rus ihtilâlinin hemen akabinde önemli olaylar cereyan etmişti. Menşevikler yeni kurulan kongreden istifa edip çekildiler, Bolşevikler tek başlarına kalıp iktidarı bir tekel haline getirdiler. Bu aksak gelişim o tarihe kadar Bolşevikleri desteklemiş olan Rosa Luxembourğ tarafından daha 1918 de farkedildi. Alman komünist lideri o tarihte yazdığı eserlerde «seçimsiz iklim boğucu oluyor, kamu hayatı uyuşukluğa doğru gidiyor, bundan sadece bürokrasi kuvvetlenir» demiştir. Böylece o tarihte *Bolşevikler* iddialarının aksine, *işçi sınıfı yerine bir avuç politikacının diktatörlüğünü kurmuş ol- dular.*

1 — KUVVETLER BİRLİĞİ ESASI

1936 Sovyet anayasası kuvvetler birliği dolayısıyla demokratik merkezîyetçiliği ve önder prensiplerini kabul etmektedir. Böylece asıl halk iradesini temsil etmeleri gereken Sovyet şûralarının bütün yetkileri peşinen alınmış oldu. Bunun en tipik belirtisi, hiç bir Sovyet şûralar toplantısında gizli oy kullanmanın serbest olmamasıdır.

Gerçi Kruşçev son yıllarda bu Sovyet şûralarına eskisine nisbetle daha fazla yetki tanımağa taraftar olmuşsa da o da kuvvetler birliğinden şaşmamak gerektiğini savunmaktadır.

2 — MİLLETİN VEKİLLERİNİ AZLETME HAKKI

Parlâmanter demokrasilerde milletvekiline özel menfaatlerin korunması ile ilgili emredici bir vekâlet verilemez, milletvekili bütün memleketi temsil eder. Lenin ise aksine seçmenlerin kararı ile gerekirse milletvekilinin azil hakkını daha demokratik bulmuştur. Gerçekten bu usul bazı Amerikan eyaletlerinde bugün de yürürlüktedir. (Recall müessesesi - ör-

nağın Oregon eyaletinde). Ancak Sovyet Rusya'da milletvekili adaylığı münhasıran Komünist Partisinin merkez teşkilâtına bağlıdır. Böyle olunca sözde halkı memnun etmediği takdirde azil edilebilen *milletvekilinin siyasî vazifesinden uzaklaştırılması olayı yine ancak parti kararı ile mümkün olmaktadır.*

Buna ayrıca anayasaya 1934 de Kollegial liderlik prensibi yerine konulan *tek önder prensibi* eklenmelidir. Stalin'in diktatörlük kudretini sonsuza kadar genişleten bu hukukî esas gerçi Stalin'in ölümünden sonra yerini tekrar eski kollegial sevki idare prensibine bırakmışsa da, uygulamada *bu esas sadece tek şahıs diktatörlüğünü yeniden kuvvetlendirmiştir.*

3 — HALKIN İDARESİ VE KONTROLÜ

Marx ve Engels eserlerinde polis ve ordunun lâğvını talep etmekte, onun yerine bir halk milisinin kurulmasını ileri sürmekte, aynı şekilde devlet bürokrasisinin kaldırılması ve halktan herhangi bir kimsenin devlet memurluğunu ifaya ehliyetli sayılması tezini savunmuşlardır. Oysa ki Bolşevik ihtilâlinin gerçekleşmesini takip eden günlerde askerlik mecburiyeti ile birlikte Kızılordu da kuruldu. Buna paralel olarak devlet mekanizmasının çeşitli kademelerini işgal etmek üzere «Kadro» lar hazırlandı. «Apparatschik» tâbir edilen komünist ajanlar süratle arttı, 1937 de sayıları 10 milyon olan bu teminatsız memurların bugünkü miktarı 20 milyonu aşmaktadır.

Kruşçev sözde halk demokrasisini kuvvetlendirmek amacı ile geniş ölçüde bir ademi merkeziyetçilik hareketini teşvik etmiş ve mahallî idareye de daha geniş yetkiler tanımıştır. Ancak bütün bu teşebbüsler henüz başlangıç safhasındadır.

4 — DEMOKRATİK MERKEZİYETÇİLİK

Bolşevik tek parti devletinin kurucuları baştan itibaren halk adına kurmak istedikleri devletin sevki idaresini ancak seçkinlere (élite) emanet edilmesi gerektiği teorisini savunmuşlardır. Buna göre devlet ve parti ayniyet halindedir. Partinin seçkinleri bütün meselelerde en isabetli kararı verirler, bu sebeple partinin içinde herhangi bir kademesinde farklı bir hizibin teşekkülü yasaktır. Partinin merkez teşkilâtı devlet işleri dahil bü-

tün meselelerde son söz sahibi olduğu gibi kendini ancak «cooptation» usulü, yani kurulda bulunanların oyu ile yenilemektedir. Görülüyor ki halka yakın ve halkın içinden geldiğini iddia eden tek parti, Sovyet Rusya'da yalnız benimsemiş olduğu teşkilâtlanma prensipleri sebeble, halkın seviyesinden çok uzak ve yüksek bir seviyede icraat yapmaktadır. Bu bakımdan denilebilir ki, tıpkı dumura uğramış Sovyet şûralarının kısıtlı yetki meselesinde olduğu gibi Komünist partinin merkez teşkilâtı da ancak kendi icraatına bir sınır çizdiği takdirde Kruşçev'in iddia ettiği gibi, demokrasileşme vetiresinin başlamış olduğu kabul edilebilir.

Gerçek halde bu nevi teşebbüslere Demirperde gerisinde şimdiye kadar ancak Yugoslavya ve Polonya'da girişilmiştir. Bugün de dünden farksız olarak her nevi parti görevleri için aday tayin yetkisi münhasıran Komünist partisinin genel merkez teşkilâtına aittir. Değişen tek husus, partinin üst kademelerinde çalışanların belli sürelerle tayin edilmeleri ve bir hoşnutsuzluk hali karşısında eskiden olduğu gibi Sibiryaya veya buna benzer meçhul bir yere sürgüne göndermeleri yerine emekliye ayrılmasıdır. Örneğin, eski Dışişleri Bakanı Molotov'un durumu.

Sonuç olarak denilebilir ki *Rus Politbürosu halen sınırlı bir demokrasileştirme teşebbüsüne karşılığı göstermektedir.* Parti kongresinde açığa vurulan bu istek iki esas düşüncede toplanabilir:

- a - Komünist partisi, devlet ortadan kalktığı zaman da yaşamağa devam etmelidir.
- b - İşçi sınıfının diktatörlüğü yerine halk devleti fikri ikame edilmelidir.

Marksizm doktrini devlet ile diktatörlük arasında bir fark gözetmemektedir. Ancak tarihî gelişim açıkça göstermiştir ki, kendini proletarya diktatörlüğü olarak ilân eden rejim aslında DJILAS'ın «Yeni sınıf» tâbir ettiği bir parti bürokrasisi diktatörlüğünden başka bir şey değildir. *Sovyet devleti bugüne kadar katıksız bir parti diktatörlüğü olarak kalmıştır.* Bu rejime «halk demokrasisi» adını vermek, olsa olsa asıl maksadı gizleyen yeni bir terimdir.

Netice olarak denilebilir ki, Rusya'da istikbalde hürriyetçi ya da otoriter bir eğilimin kuvvet kazanması anayasada yapılacak yeni söz ve terim değişikliklerle değil, genç kuşakların - eğer buna imkân bulurlarsa - yapacakları siyasî tercihe bağlıdır.

«Az Gelişmiş Ülkelerde Devlet Kudretine Düşen Görevler»

Tebliğ yapan: **Prof. Richard LOWENTHAL** (11)

Batılı ülkelere modern hayatın dinamizmini kazandırmış olan faktörlerin başına yatırım yapma isteği, orta sınıfın kamu sorumluluğ duygusu ve iş disiplini yer almaktadır. Bunun hukuk devleti esasına dayanan düzeni de bu faktörlerin mahsulü sayılır. Oysa ki az gelişmiş memleketlerin ortak vasfı, yukarıda sıralanan özelliklerin hiç birinin bulunmamasıdır. Az gelişmiş bir ülkenin ana vasfı geleneklere bağlı oluşu, başka bir deyimle geleneklerden yeter süratle sıyrılamamasıdır. Örneğin, Çin ve Mısır çok büyük değişmeler geçirmişlerdir, fakat içten dinamik bir yenilenme arzusu uyandıramamışlardır. Bu ülkelerde modernleşme isteği dıştan kendilerine yükletilmiştir. Bu yüklenme ameliyesini düne kadar emperyalist milletler bugün ise komünist memleketler yapmaktadır.

Az gelişmiş memleketleri önce sırf ekonomik açıdan ele alacak olursak, bunların; 1) tek cins ürünlere dayanan monokültürler teşkil ettiklerini, bunlarda endüstrileşmenin de sınırlı bulunduğu, 2) geniş ölçüde dış ülkelere ithalât yaptıkları göze çarpmaktadır. Bu arada geleneksel tarzdaki hayatın da sarsıldığı göze çarpmaktadır. Bu sarsıntıyı izleyen bazı müşahitler bu ülkelerde büyük bir sefaletin hâkim olduğunu ileri sürmektedirler. Oysa ki gerçek halde bu ülkelerde geçmişe nisbetle hayat seviyeleri bir dereceye kadar yükselmiş bulunmaktadır. Gerçek halde asıl sarsıntı psikolojik seviyede cereyan etmektedir. Çünkü geleneklere fazlasıyla bağlı olan bu ülkelerin çoğunda o vakta kadar benimsenmiş olan siyasî hedeflerin silinmesi ile birlikte yaşama gayesinde de bir farklılık ol-

Richard LÖWENTHAL (1908 —), Berlin'de doğmuş, Berlin ve Heidelberg(11) üniversitelerinde ekonomi ve sosyoloji tahsili yapmıştır. 1935 de Nazilerden kaçan Löwenthal çeşitli memleketlerden sonra İngiltere'ye yerleşmiştir. Kendisi halen de İngiliz tabiiyetini taşımaktadır. Gönüllü sürgün devri boyunca çeşitli mülteci yayınlarında Paul Sehring takma ad altında yazı yazmıştır. Löwenthal 1954-57 yılları boyunca «Observer» gazetesinin dış politika yazarlığını yapmıştır. 1957 de Berlin belediye başkanı Willy Brandt ile birlikte uzun yıllar Ankara'da Siyasal İlgiler Fakültesinde profesörlük yapmış olan ve daha sonra Berlin Belediye Başkanlığına seçilen Ernst Reuter'in biyografisini kaleme almıştır. Löwenthal 1961 yılından itibaren Hür Berlin Üniversitesinde Siyasî teoriler profesörüdür.

maktadır. Böylece bu ülkelerde şüphecilik, buhran, mânasızlık kavramları etrafında toplanabilen ruhî durumlar yerleşmektedir. Dışardan gelen her sarsıntı, içte yeni bir otoriteye karşı bir özlemi yaratmaktadır.

Batının müsbet ve yapıcı fikirleri nüfuz edip eski değerlerin çözülmesine hizmet ettikleri ölçüde toplumda kültürel bir ikilik meydana gelmektedir. Birbirleriyle yakın ve içli bir münasebet halinde bulunan köylü nüfusa karşılık, yarı batılaşmış şehirli nüfus bir yalnızlık, bir yabancılaşma durumu karşısında kalmaktadır. Böylece kişi kendi ruhî âleminde bir bölünme ile karşılaşmaktadır.

Az gelişmiş ülkelerin hepsi hızlı bir icraat yapmak, süratle batılı ülkelerin seviyesine gelmek, aynı zamanda bağımsız kalmak amacını gütmektedirler. Bu yüzden de örnek aldıkları memlekete hem heveslenirler, hem de onu kınarlar. Aslında her batılı ülke bu neviden bir durum geçirmiştir, yani her batılı ülkede tarihinin bir kesiminde «az gelişmiş» vasfını taşımıştır. Örneğin, 18 ci yüzyılda Fransızlara göre en yüksek medenî seviyeye ulaşmış millet İngiltere idi, yine de o devirde Fransa'da aşırı bir anglofobi (İngiliz düşmanlığı) hâkim olmuştu. Almanya da bu «kül kedisi» (cinderella) kompleksini büyük dozlar halinde idrak etmiştir. 18 ci yüzyılın sonuna doğru Prusya kralı sarayında yalnız Fransız dili görüşülmesine karşılık, Alman aristokrasisi Fransızlara şiddetli bir husumet besliyorlardı. 19 cu yüzyılın Rusyasında ilk batılılaşma teşebbüslerine giren Narodniki'ler de aynı sentez peşinde koştukları görülmektedir: Batılı standartları benimsemek yine de batılı değer hükümleri reddetmek ve yenileşme dinamizmini yerli halkçı müesseselerden çıkartmak. Az gelişmiş ülkelerde aydınların çoğu Narodniki'lerin anlayışını benimsemiş bulunmaktadır. Ancak fiiliyatta bu yenilenme iradesi nasıl gerçekleştirilebilir? Aranılan bu dinamizmi daha önce yaratmamış olan bir toplumda, tutulacak yol nedir? Verilecek cevap açıktır: Siyaset alanında alınacak kararlardan başka çıkar yol yoktur. Devlet kudreti, daha önceki kuşakların ihmal ettikleri konuları ele alıp, onları âmme otoritesini kullanarak gerçekleştirmeğe çalışacaktır. Bu münasebetle hemen şuna işaret olunmalıdır ki, batıda da devlet müdahaleci tedbirlere başvurmuştur. Fakat *az gelişmiş memleketlerde politika, millî kaderi tayin eden tek vasıta*dır.

Bu mülâhazalar bizi kalkınma problemi ile ilgili olarak çeşitli devlet şekillerini incelemeğe doğru götürmektedir. Geciktirilmiş kalkınmanın dev-

let gücü ile yerine getirilmesi ne demektir? Batılı dinamizm, sunî vasıta ve paralel müesseseler yardımı ile aşılmalıdır. Batıda dinin yaptıklarını, az gelişmiş ülkelerde siyasî bir hareket yapacaktır. Başka bir deyimle yepyeni bir devlet yapısı kurulacaktır, bu devlet yapısı, batıda fertler tarafından biriktirilen servetleri az gelişmiş ülkelerde vatandaşlardan ikna edici yollarla toplayacak ve yeniden yatırımlara kanalize edecektir. Bu ülkelerde büyük endüstrilerin kurulması, yollar, kanalizasyon, okulların yapılması, hep devlete düşen görevlerdir. Yatırımların plânlaştırılması zarurî olmaktadır. Bu ağır görevlerin liberal serbest piyasa mekanizmasının yerine getireceğini ummak safdillik olur.

Bu ekonomik mükellefiyetlerin yanısında devlet şuuruluğu aşılacak görevi de yer almaktadır. Birçok az gelişmiş ülkelerde bugün sayısız mezheb ve farklı dil grupları bulunmaktadır. Milletlerin tarihî oluş içinde gelişip inkiraz ettikleri de malûmumuzdur. Bütün yeni doğan ülkeler, bu vetireyi de sonuna kadar götürmek zorundadırlar. Devlet buralarda, batıda okula devam mükellefiyetinin başardığı işi de görmek zorundadır.

Bundan sonra başarılması gereken safha, düşünme alanına rasyonalizasyonu, yani aklî prensiplere uygun hareketi ithal etmektir. Bu vazifelerin başında dine dayatılan bâtil itikatları yıkma, yazma okuma seviyesini yükseltme, iş disiplinini uygulama gelir. Az gelişmiş ülkelerde iyi kazanç sahibi bir işçinin iş yerinde uzun süreli kalması tabîî bir hal değildir. Kendince yeteri kadar para kazanınca, yeniden köyüne döner, oysa ki böylece istihsal ciddî sarsıntılar geçirir

Görülüyor ki batıda yüzyıllar boyunca yavaş ve evrimci bir yolda başarılanlar, az gelişmiş ülkelerde devlete düşmektedir. Bu sebeple incelememiz bizi zarurî olarak bu derece yaygın görevler yüklenmek zorunda olan devleti hangi esasa göre düzenlemenin uygun olacağı sorusuna götürmektedir. Herşeyden önce şu noktaya işaret olunmalıdır ki mesele sırf bir devlet şekliyle tesbite hallolunmuş sayılmaz. Aynı devlet şekli ülkeye göre değişik görevlerin ifasına yarayabilir. Mesele, sistemin uygulandığı memleketin arzusuna bağlıdır. Aristokrasi, Japonya'da olduğu gibi modernleşmeyi başarabilir ya da Suudî Arabistan örneğinde görüldüğü üzere bütün kamu hayatını felce uğratabilir. Parlâmanter demokrasi gerçek demokrasinin bir tezahürüne hizmet edebileceği gibi toprak sahibi tabakanın oligarşisine de götürebilir. Nihayet askerî bir diktatörlük de sırasında üniformalı bir aydınlar grubu şekline bürünebilir.

Az gelişmiş ülkelerin hemen hepsi demokrasinin ana unsurları içinde en fazla meşruluğa önem vermektelerdir. Bunun sebebi açıktır: Bu ülkelerin hepsi modernleşmek için kütleleri aktif bir duruma geçirme zorundadırlar. Pederşahî bir otorite yolu ile memleketi modernleştirme isteklerin başında Irak'ta Nuri Said paşanın teşebbüsü zikredilebilir, fakat bu da benzerleri gibi mutlak bir iflâsa uğramıştır.

Hızlı kalkınmayı sağlamak üzere az gelişmiş ülkelerin karşısına diki- len bir çözüm yolu da komünizmdir. Ancak bütün bu ülkelerde modernleşme isteğini besleyenler, bilgisiz cahil kütleler yerine, komünist ideolojinin gerçek amacını, metodlarını ve mahiyetini bilen aydınlardır. Bu aydınlar Rus sistemi ziraî kolhozların nasıl baskıcı, sürgün ve idam edici usulleri ile işletildiklerini bildikleri gibi neticede komünist usullerin kalkınmayı perçinleştireceği yerde sistemi, dolayısıyla Rusya'nın hegemonyasını ebedileştirdiğini oldukça vazih bir şekilde farketmektedirler. Bu sebeptendir ki Küba hariç hiç bir az gelişmiş ülke gönül rızası ile kalkınmasına komünist usullerle girişmemiştir.

Süratli yenileşme ve modernleşme hamleleri için ya demokratik usuller ya da şahsî bir otoriter sistem kalmaktadır. Demokratik çözüm yolunun en fazla başarı gösterdiği yerler tenkitlerin serbestçe yapılabilmesi, yaygın bir aydınlar tabakasının bulunduğu, plüralist (çoğulcu) bir sosyal düzenin hâkim olduğu ülkelerdir. Örneğin, Hindistan, Nigeria. Ancak şurası tartışma götürmez bir gerçektir ki, başarılı demokratik tecrübeler, az gelişmiş ülkeler ailesinde azınlıktadır. Bu ülkelerde önemli bir çelişmezlik hâkimdir: kalkınmayı süratlendiren her hamle hürriyeti kısma, her hürriyet hamlesi ise kalkınmayı yavaşlatma pahasına yapılmaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki, az gelişmiş ülkelerin problemlerinin bir kısmını geçici, amaçları sınırlandırılmış ve hedefi demokratik düzeni kurma olan bir diktatörlükle de gerçekleştirmek mümkündür. Böyle bir devlet şekli ya millî bir parti ya da askerî bir rejime dayanır. Dünyaya bu çeşit bir devlet şeklinin en bariz örneğini vermiş olan ATATÜRK'ün inkılâbıdır. Bu inkılâbın başta gelen özelliği dogmatik olmayışı, gelecek değişmelere karşı açık bulunuşu ve nihaî hedef olarak demokratik düzeni kabul etmesidir.

Az gelişmiş ülkeler probleminin bir başka önemli cephesi, devletçilikle özel teşebbüsün aynı amaç uğrunda dengeli bir işbirliğine sevk olun-

masıdır. Özel teşebbüs, maddî ve manevî anlamda biriktirilmiş tecrübe ve deneyler yekûnunu kapsar. Bunlardan vazgeçme, millî servetin boşa harcanması demektir. Şu halde az gelişmiş memleketlerde demokrasinin başarı ve gelişme şansı kuvvetli bir devletçilik anlayışına dayanan plânlı ekonomi gelişimine özel teşebbüsün ahenkli bir şekilde tecrübe ve prestijini eklemesine bağlıdır.

«Modern Demokrasinin Beş Özelliği — Bir Sentez Denemesi»

Yazan: Doç. Dr. Nermin ABADAN

Totaliter memleketlerin tek bir kaya parçasından oyulmuşçasına yekpare, monolitik bir yapı taşıyan siyasî düzenlerine karşılık, dünyanın bellibaşlı demokratik ülkelerinden her birinin siyasî yapıları millî özelliklerini inkâr etmeyen birer mozayik manzarasını gösterirler. Bu mozayiklerin şekli de sabit değildir, hareketli ve dinamiktir, şart ve mekâna göre değişmektedir. Yirminci yüzyılda vücut bulan bu değişmeleri şu beş ana faktör etrafında toplamak mümkündür:

1 — Siyasî partilerin artan önemi - bunlar anayasa metinlerinde yer alsalar da yer almasalar da - *klâsik temsilî parlâmentarizmi*, *modern parlâmentarizmi*, *modern partiler devleti* haline getirmişlerdir. Modern demokraside partiler, halkla aynı durumdadırlar. Başka bir deyimle siyasi partiler «halk olma» (halkı temsille yetinmeyip bizzat halk hüviyetini benimseme) iddiasındadırlar.

Bugün siyaset alanında halk kudretinin partilerce zaafa uğratıldığından sık sık şikâyet olunmaktadır. Aslında bu siyasi neoromantizm, devlet birliğini tahrip eden daha çok tehlikeli zümre tasavvurlarına dayanarak daha şümüllü tehlikeler doğurabilir. Bugün siyasî bir gerçek halinde meşrulaşan partiler devleti, kütle demokrasisinde ne liberal temsilî parlâmentarizme ne de muhafazakâr otoriter mutlakiyetçi devlete dönüş imkânı yoktur. Bu yüzden iki şık arasında tercih şansı, bugünkü *liberal partiler devleti* şeklindeki *demokrasi* ile *nazi-faşist* veya *komiünist* renkli *tek parti devletine* inhisar etmektedir.

Serbest bir rekabet ortamı içinde iktidar yarışına çıkmış siyasî partilerin işgal etmiş oldukları bu önemli mevkiî kendini kamu hayatının hukukî düzenleme teşebbüslerinde de olanca kuvvetile duyurmaktadır. İkin-

ci Dünya Harbinden bu bu yana gün yüzüne çıkmış modern anayasaların hemen hepsi siyasî partileri birer «devlet organı» sıfatı ile anayasaların metinlerine ithal etmişlerdir. (Örneğin, 5 ci Fransız Cumhuriyeti, 1948 Bonn anayasası, 1949 İtalyan anayasası, 1961 Türk anayasası). Dünyanın en eski yazılı anayasasına sahip Birleşik Amerika'nın «kurucu babaları» gerçi siyasî partilerin varlığını dahi sezinmemişlerdi; bu yüzden de Amerikan anayasasında siyasî partilerden bahis geçmemektedir. Ancak federal bir sisteme sahip olan bu ülkenin 50 eyaletinden her birinin özel kanunları siyasî partilerin faaliyetlerini hukukî yoldan düzenledikleri gibi bunlara teşkilâtlarının nasıl olması gerektiği, seçimlerinin şeklini, seçmen vasıflarını, aday yoklamasının tâbi olacağı usulleri, bağlayıcı hukukî kurullarla tesbit etmişlerdir.

Modern demokrasi hükûmet ve muhalefet görevlerini ifa edecek politikacıların kadrosunu hazırlayan ve bunları geniş kütülemelere sunan siyasî partilerin eleyici ve tanıtıcı görevleri olmaksızın yaşayamaz. Siyasî partilerin başlıca görevleri bu serbest rekabet ortamı içinde siyasî seçkinleri belirtmek, yetiştirmek ve seçtirmek dolayısıyla hükûmetin işleyişini mümkün kılmaktadır. *Siyasî partilerden vazgeçme, siyasî vetirenin gereklerini kavramamak* anlamına gelir. Şukadar ki siyasî partilerin sırf kendi çıkarlarını gözeten birer oligarşi haline gelmesini önlemek için siyasî partilerin iç işleyişini demokratik usullere bağlamak, bütün partileri hukukan eşit muameleye tâbi tutmak parti toplantılarında gizli seçim ve oy hakkını hukukî teminata bağlamak gereklidir. Bu mânada *modern demokrasilerde liberal fikirli bir «Siyasî partiler kanunu»* zarurîdir.

2 — Demokrasinin yirminci yüzyılda geçirmiş olduğu bünye değişimini yaratan diğer önemli bir faktör, *menfaat ve baskı gruplarının gözle görülür bir önem kazanmalarıdır*. Nitekim Birleşik Devletlerde bu teşkilâtlı menfaat gruplarının, ilgili sosyal gruplarla yasama organı mensupları arasındaki aracılık faaliyetini bağımsız bir kanun konusu haline getirmekle (Federal Lobby Act) bu müesseselere hukuk dışı yönünden anayasal görevler yüklemek demektir. Menfaat gruplarının bu artan önemi, siyasî partilerin görevlerini canlı ve tesirli bir şekilde ifa imkânına kavuşabilmeleri için idealist gayelerin yanısında maddî gayelere de yer vermeleri şarttır. Esasen menfaat gruplarının faaliyetini çok defa siyasî partilere rehberlik etmekte ve onlara güdülecek parti politikasının tesbit ve tayininde yardımcı olmaktadır. Örneğin, iş veren ve iş alan sendikaları uyarmaları gibi.

Maddî gayelere ön plânda yer veren siyasî partilerin menfaat gruplarına daha geniş ölçüde tâviz verme mecburiyetine düştükleri de inkâr götürmez bir gerçektir. Nitekim Birleşik Amerika'da prensip olarak sosyalizm ve devletçiliğe karşı cephe alan her iki siyasî parti tatbikatta işçi ücretlerinin yükseltilmesi, işsizlik sigortası, v.s. gibi sosyal siyaset terbirlerinin alınmasında âdeta birbirleriyle yarış halindedirler. Aynı hali Türkiye'de de gözetlemek mümkündür. Serbest teşebbüs ve rekabet fikrine programında geniş yer veren eski Demokrat Parti, iktidara geldikten sonra meselâ halk kütlelerine geniş iş alanları sağlama maksadiyle sayısı gün geçtikçe artan devlet kontrolüne tâbi fabrikaların ve yeni yeni iktisadî devlet teşekküllerinin tesisi zaruretini duymuştur.

Menfaat gruplarının birinci hedefi halkoyuna yeni bilgiler sunmak suretile onu aydınlatmaktır, ikinci hedefi ise menfaatlerin korunması zımında kanun koyucuya veya idareye tesir etmektir. Menfaat grupları, hukuk dışı sosyal kuvvetler olarak başıboş bırakıldıkları takdirde kudret ve tesir derecelerine göre siyasî hayatın hakkaniyet ve adalet dairesinde cereyanının ihlâl tehlikesini taşıyabilirler. Ancak menfaat ve baskı grupları temsil ettikleri menfaatleri savunmak gayretleri sırasında devlet mekanizmasını bu konular hakkında aydınlatmak suretile aynı zamanda bir âmme hizmeti görmektedirler. Gerçekten *baskı grupları plüralist demokratik bir devlet bünyesinde sosyal kuruluşlardır.*

3 — Modern demokrasiye yeni bir yön veren faktörlerden biri de *devlet bürokrasisinin* bilhassa üst kademelerinde bulunan idarî uzmanların, yani *teknokratların kamu işlerinde nüfuz kazanmasıdır.* Harp ve harp sonrası seferberlik ve terhis, ihtilâl ve diktatörlük, enflasyon ve deflasyon gibi arka arkaya zuhur eden siyasî, ekonomik ve sosyal durumlar kanun hazırlama usullerinin süratini arttırdıkları gibi, yasama vetiresinin kısılmasına ve hukuk ilminin iştirak payının küçülmesine sebep oldular. Bugün yasama organları umumiyetle kanun hazırlama işi ile uzun boylu meşgul olacakları yerde, büyük siyasî meseleleri ele almayı tercih etmektedirler. Böylece kuvvetler ayrılığı prensibi yerine, fiilen bürokrasinin sinesinde bir kuvvetler teksifi vuku bulmaktadır.

Son 25 yılda artan ölçüde genişleyen ekonomik plânlama eğilimi de gözönünde bulundurulacak olursa, devlet memurlarının da rol oynadıkları göze çarpmaktadır.

Görülüyor ki klâsik parlâmentarizmden farklı olarak modern demokraside devlet kudretini kullanan üç klâsik kuvvet - kanun koyma, yürütme ve yargı - nın yanbaşıında yeni üç kuvvet yer almaktadır: siyasî partiler, menfaat grupları ve devlet bürokrasisi... Şu halde *yirminci yüzyılda anayasa alanında açıkça bir kuvvet kayması karşısında*yiz.

4 — Modern demokrasinin diğeri önemli bir özelliğı bilhassa refahın gerçekleşmiş olduğı *ileri ülkelerle henüz uyanmış genç devletlerde seçmen kütlelerinin siyasî meselelere karşı belli ölçüde bir ilgisizlik açığa vurmalarıdır*. Bunun başlıca sebebi tam endüstrileşmiş ve refaha kavuşmuş ülkelerde vatandaşı en yakından ilgilendiren geçim, mesken, fiyat politikası gibi meselelerin halledilmiş olmasıdır. Yemen gibi ülkelerde ise halk henüz ihtiyaçlarının neler olduğunu ve bunların nasıl talep edileceğini bilmediğı için siyasî meselelere karşı çekingen davranmaktadır. Buna karşılık Türkiye gibi geçiş halinde bulunan ülkelerde seçmenin devlete karşı olan talepleri âdeta sonsuza kadar uzanmaktadır. Bu sebeple seçimlere iştirak orantısı her zaman çok yüksektir. Örneğın, Birleşik Amerika'da genel seçimlerde en yüksek siyasî iştirak nisbeti hiç bir zaman %65 i geçmez iken, bu nispet Türkiye'de hiç bir zaman % 80 in altına düşmemiştir.

5 — Nihayet modern demokrasinin bulunduğu çevreye göre karakter değişmesine sebep olan bir faktör de *siyasî seçkinlerin yenilenmesidir*. Bu vetire bilhassa az gelişmiş ülkelerde fazlası ile göze çarpmaktadır. Bu ülkelerin hepsi modernleşmek, batılalaşmak, eski köhne müesseseler yerine yeni, rasyonel, verimli kuruluşlar ikame etmek dileğinde oldukları için siyasî önderliğı yapan kadrolar da ilerici, hamleci fikrî rehberliğe başvurmaktadırlar. Bir Fransız Afrikalı aydının belirttiğı üzere «seçkinlerimizin başlıca görevi, Afrikalı adamın ihtilâlcı duygularını tahrik ve muhafaza etmek, Afrika'nın sosyal çevresinin yenilenmesini sağlamaktır». Bu sözler de diğeri konularda olduğu gibi açıkça gösteriyor ki, demokratik düzenin karakteri ülke, iklim, ekonomik ve sosyal şartlara göre açık farklılıklar gösterecektir. Asya ve Afrikalı demokratik fikirli seçkinleri daha fazla devrimci, İngiliz ve Amerikalı liderler ise daha çok evrimci olacaklardır. Bu bakımdan Bernard Lewis'in, modern demokrasinin uğradığı bünyeye değişimini şu sözlerle en isabetli bir şekilde belirtmiş bulunuyor: «Türkler kendilerinde demokratik idare tarzını becermelerine engel olan bir ek-

siklik bulunduğunu kabule başladılar. Ancak bunlar *demokrasinin yerleşmesini sağlayacak gelenek değişikliklerinin* öteki memleketlerde de bir gecede vuku bulmadığını, hayli zaman aldığını unutmamalıdır!»